

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

פירא' חנוכה תשב"ז

- טעם לאמירת ויהי נועם בחנוכה • היאך נרמז נס הנרות בנוסח על הנסים •
- ביאור תירוץ הבית יוסף שנתמלא הפך תיכף • וישוב קושיית הפרי חדש בזה, דאם כן מה היה הנס בליל ח' • חידוש הבית יצחק שהשמן נתרבה בדרך קמא קמא במיל • שיטת התוס' דאין חצר קונה להקדש, והקצות והנתיבות חילקו בזה בין מציאת אבידה, לדבר שהוא הפקר ממש • תוספות: אין למוזיקן רשות אלא בדבר שהוא כמו הפקר, ולכן אין שולטין בדבר המדוד שאין הברכה מצויה בו • על ידי ברכת כהנים נמשך הנס כל הלילה שנשמר מן המוזיקים אף שנתרבה בברכה •

פירא' ב' חנוכה תשב"ז

- והדליקו נרות 'פחצרות' קדש, שהדליקו שם נר חנוכה, וזה גרם פירסום הנס •
- למה מזכירין דייקא הלכה זו שאין לנו רשות להשתמש בהם מכל דיני חנוכה •
- בירושלמי קרו לאסרו חג בשם 'בן המועד' • ביאור פירוש הר"ן על הנמרא: בשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו, אמר רבא וצריך נר אחר להשתמש לאורו •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ז לפ"ק

גליון מיוחד לחנוכה

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

19 מינוט) זייער קלאָר *****

לשון קדשו - קונטרס שמה (ליל א' תשכז)

18 מינוט) זייער קלאָר *****

לשון קדשו - קונטרס שמו (ליל ב' תשכז)

לשון קדשו:

ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419

79 → 1 → 3 → 27.1

79 → 1 → 3 → 27.2

קול אצור יהודא

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

פאר הערות דרוק 3

פאר די רעקארדינג פון ליל א'

פאר די רעקארדינג פון ליל ב'

929-522-1515

• זיכר צדיק לברכה •

לעילוי נשמת הרב הקדוש, תלמיד מובהק מרביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר, האיר את העולם בצדקתו ויראתו, הלהיב לבבות ישראל בדברי תורתו ובתפלתו, לוחם מלחמות ה' בגאון ועוז, גורר גדר ועומד בפרץ למען כבוד שמים, למען קדושת ירושלים, למען קדושת השבת, ולמען שמירת החינוך המהור על טהרת הקדוש, ולהתרחק ממינים ואפיקורסים, העמיד לגיון של מלך, תלמידים הגונים לאלפים, ההולכים לאורו בצדקות חסידות ובצניעות, וזה וזיכה את הרכים

כ"ק רבי **יצחק הכהן** יצחק"ל קאהן

בן הרה"ח רבי אהרן דוד זצ"ל הי"ד

אדמו"ר מתולדות אהרן, בעל מחבר ספרי דברי אמונה, אסיפת מכתבים, ועוד

נפטר ביום ג' דחנוכה כ"ז כסלו תשנ"ז

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח, יסד קופת הגמ"ח בבהמ"ד תהלות יואל, ובשב"ק אמירת תהלים לתשב"ד, מתלמידי רביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר

רבי **דוד** זי"ל **עסמרייכער**

ב"ר **משה אלי** זי"ל

נפטר כ"ז כסלו ג' דחנוכה תשפ"ד

הרה"ח, ירא שמים מרבים, כליל המעלות וגועם המדות, ה' דבוק בצדיקים בכל נימי נפשו ושימושם באמונה, ודולה ומושקה מתורתם ומונהגתם בקדוש

רבי **משה יוסף** זי"ל **גליק**

ב"ר **חיים** זי"ל

נפטר כ"ח כסלו ד' דחנוכה תשנ"ז

הרה"ח רבי **משה אפרים** ב"ר **ארי** זי"ל **הערישקאוויטש** - וזוגתו מרת **שפרה יענמא** ע"ה ב"ר **משה יודא** זי"ל

ל"א' דחנוכה תשכ"ז

א

קושיות ודקדוקים בנוסח הנרות הללו

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל הנחמות ועל המלחמות, שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה על ידי כהניך הקדושים, וכל מצות שמונת ימי חנכה, הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד, כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיה ועל נפלאותיה ועל ישועתך.

ב

קושיא א

למאי נפקא מינה מוכרין מה שהיה הנס על ידי כהניך הקדושים דייקא

(א) קודם, ס'איז ידוע די קשיא וואס מ'פרעגט, וואס איז א נפקא מינה צי (אם היה הנס) על ידי כהניך הקדושים, צי ניין. (והיה סגי לומר רק) שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, דו האסט געטון די נסים ונפלאות, וואס דארף מען זאגן דורך וועמען.

ג

קושיא ב

וגם האיד יתקשר זה למה שאומרים אחריו וכל מצות שמונת ימי חנכה

(ב) און דערנאך, דער 'קישור' [פון] על ידי כהניך הקדושים [מיט] וכל מצות שמונת ימי חנכה, [יש להבין] וואס איז דער קישור.

ד

קושיא ג

ועוד יוקשה, דהלא נרות חנוכה תקנו על שם הנס שנעשה בהשמן, כדמשמע דעת הפוסקים. ונס רבוי השמן נעשה רק מן השמים, ולא על ידי הכהנים, ואם כן האריך אומרים על זה שנעשה על ידי כהניך הקדושים

דערנאך, לאמיר נאָר זען, די מנוחה וואס מ'צינדט, איז דאך אודאי נאָר אויפן נס פון די נרות^א. ווי די גמרא זאגט^ב מאי חנוכה, [ומתרץ, וייל] מ'האט געטון דעם נס [של השמן, שהיה שמן בפך רק ליום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ח' ימים].

ה

ער דער פרי חדש^{ויל} וויל [יא] זאגן [שתקנת הנרות הוא] אויף נצחון המלחמה. [אבער] קריגן זיי דאך אויף אים^ז [שאר האחרונים, וסוברים] אז מ'האט 'נישט' געמאכט אויף נצחון המלחמה, נאָר אויף דעם נס פונעם שמן.

^א וכלשון הטור (או"ח ריש סימן תרעא): ויען כי אירע הנס בנרות, תקנוה להדליק נרות בכל לילה, כדי להזכיר הנס. ^ב בגמרא שבת (כא:): מאי חנוכה [פירש"י: על איהו נס קבעוה], דתנו רבנן [במגילת תענית] בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. ששכנסו יוונים להיכל טמאא כל השמיים שבהיכל, וכשבברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה.

^ג בפרי חדש (או"ח תרע, א): ונקראת חנוכה, על שם שחננו בכ"ה, רוצה לומר כל היום כולו, לאפוקי מיום כ"ד שלא חנו אלא בערב, ואזי הדליקו [בליל כ"ה], וכן קבעו לדורות. ׀ ומדברי הרמב"ם (מוכא להלן בהערה י) מוכח בהדיא 'שנצחו' ביום כ"ה, ואם כן קשה איך אנו מדליקים בליל כ"ה, הוה לן להדליק בליל כ"ו. ויש לומר עם מאי דמקשי (בביאורי הרא"ם ובבית יוסף) שו' לילות הוה לן להדליק, שכך היה הנס. ובהכי ניחא, דלילה הראשונה הוא משום הנצחון, והז' לילות האחרות הוא משום הנס [דנרות].

ולהלן שם: אלא שאין צורך לכל זה, וכי ישוב קושיית בית יוסף הוא בפשוטן שאין סברא שיקבעו ז' ימים מכ"ו כסליו ואילך, ועיקר יום הנצחון שנחנו מאויביהם שהוא כ"ה לכסליו, שלא יקבעוהו לדורות. ואילו ליל נס של שמן היו קובעין לדורות יום אחד יו"ט בהלל ובהודאה, אלא שבשביל נס פך של שמן קבעו ח' ימים לדורות, ודו"ק.

1

(ג) נו [אם כן צריך ביאור] וואָס איז דער פֿשט דאָ אָט [וואָס מ'זאגט] 'הַנִּירוֹת הַלָּלוּ' [אָנוּ מְדַלִּיקִין] עַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלְאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לְאַבֹּתֵינוּ 'עַל יְדֵי כְּהִנְיָה הַקְּדוֹשִׁים'.
[דאס נפרשו על נס השמן, קשה שהרין] 'דעס נס' איז דאָךְ נישט געטון געוואָרן דורך די
כְּהָנִים, דאָס איז נאָר אַרײַנגעקומען מִן הַשָּׁמַיִם, מִן הַשָּׁמַיִם איז אַרײַנגעקומען אַ
בְּרָכָה אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, ווער האָט דען 'געטון' [דערצו. אלא מאי] זעט דאָךְ אויס [דקאי]
אויף די 'מִלְחָמוֹת'. און די מִלְחָמוֹת מֵאָן דְּכַר שְׁמִיָּה [שעל זה תקנו מצות ההדלקה].
[והרי בנוסח זה] דאָ שטייט דאָךְ [נאָר וועגן] הַנִּירוֹת הַלָּלוּ קוּדֵשׁ הֵם, ס'איז דאָךְ
גאָרנישט דעס [שלא נתקן על המלחמות רק על נס השמן, ואם כן קשה] וואָס ער וויל דאָ זאָגן
אַז מ'האָט געטון [הנס דשמן] עַל יְדֵי כְּהִנְיָה הַקְּדוֹשִׁים.

קושיות ודקדוקים בנוסח על הנסים

קושיא ד

בנוסח התפלה מוזכרין לכאורה רק הישועה דנצחון המלחמה, וקשה למה לא תקנו להזכיר גם הנס דנרות
אִין די תְּפִלּוֹת זאָגט מען נאָר 'בִּימֵי' מִתְּתִיָּהוּ, מ'זאָגט נאָר דעם 'זמן' [שהיה זה
'בימיהם של כהניך הקדושים, אמנם] מ'זאָגט נישט דורך וועמען. [דעס אַז ס'איז געווען] 'דורך'
זיי, זאָגט מען גאָרנישט. [וממילא לא קשה שם קושיא ג' דלעיל].

(ד) [אבל לעומת זה קשה קושיא אחרת, פארוואָס] דאָרט איז ער ווידער נישט מְזַכֵּיר דעם
נֵס פֿון די נִירוֹת, נאָר די מִלְחָמָה, [שאומרים] גְּבוּרִים בִּיד חֲלָשִׁים וְרַבִּים בִּיד מַעֲטִים
וְטַמָּאִים בִּיד טְהוּרִים, [אבל] מֵאָן דְּכַר שְׁמִיָּה די גאַנצע נִירוֹת, ער שמועסט גאָרנישט
פֿונעם גאַנצן נֵס [דנרות. וטעמא בעי].

ח

קושיא ה

להבין כפל השמות שמוזכרים גְּבוּרִים בִּיד חֲלָשִׁים, וְרַבִּים בִּיד מַעֲטִים, וְטַמָּאִים
בִּיד טְהוּרִים. והלא הכל ענין אחד הוא, דמיירי ממה שנפלו היונים ביד החשמונאים
(ה) דערנאָךְ [דארף מען פארשטיין] די סאָךְ נעמען, גְּבוּרִים בִּיד חֲלָשִׁים, וְרַבִּים בִּיד
מַעֲטִים, וְטַמָּאִים בִּיד טְהוּרִים. ס'איז דאָךְ [לכאורה] אַלעס איין זאָךְ, [דהכל קאי על אותם
החשמונאים עצמן, והיונים עצמן, ולמה לו לכפול הזכרת כל כך ענינים בהם].

ט

קושיא ו

ובאומרו וְטַמָּאִים בִּיד טְהוּרִים, יש להבין מהו הרבותא בזה, והלא אין הטבע מחייבת ההיפך מזה ח"ו
(ו) דערנאָךְ, דאָס קער דאָךְ נישט צום 'נס', אַז טַמָּאִים בִּיד טְהוּרִים.
[דבשלמא] גְּבוּרִים בִּיד חֲלָשִׁים איז כִּנְגֵד [הטבע קצת, ווייל] געוויינטליך עַל פִּי רוֹב איז
דער דָּרֶךְ הַטָּבֵעַ אַז חֲלָשִׁים [נמסרים] בִּיד גְּבוּרִים, און [וכן] מַעֲטִים בִּיד רַבִּים.
אַבער טַמָּאִים בִּיד טְהוּרִים [מה נס ורבותא יש בזה].

י

קושיא ז

וכן צריך ביאור מה ששוב מוסיפין להזכיר רְשָׁעִים בִּיד צַדִּיקִים וכו'
(ז) און [נאָכדעם איז מען מוסיף] נאָכאַמאָל רְשָׁעִים בִּיד צַדִּיקִים, וְזֵדִים בִּיד עוֹסְקֵי

¹ וכמבואר בפרי מגדים (אר"ח שם, משב"ז א, ג), ועיי"ש דממה ממה שנתנו הב"ח וטו"ז טעמים על מה של תקנו משתה ושמחה בחנוכה, לפי שלא נתקנה על סכנת הגוף, מוכח דקביעות חנוכה הוא על שם נס דנרות, ולא על נצחון המלחמה. וכן ממה ששאר הפוסקים חתרו בכמה אופנים ליישב קושיית ב"י, ולא תירצו כהפרי חדש, נראה דלא ס"ל כוותיה, אלא דנתקן על הנרות.

תורתך. נו ווער זענען דאס די 'טמאים', דאס מיינט מען דאך אויך די 'רשעים', [קומט אויס] ס'איז דאך אלץ די זעלבע זאך.

יא
קושיא ח

על מה שמסיימין ואחרי כן באו בניה וכו' וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו, דקדקו המפרשים מאי טעמא מוכיחין גם מה שעשו ישראל, והלא העיקר רק להוכיח רק שבח המקום, וכדחזינו בפורים שמוכר רק ישועת ה', ולא מה שעשו ישראל (ח) ווידעראום דער 'אויספיר' ואחרי כן באו בניה, פרעגט מען דאך אויך די קשיא, ביי פורים זאגט מען נישט וואס מ'האט 'געטון' דערנאכדעם, ס'שטייט [נאך] דאס נס וואס 'השם יתברך' האט געטון, נישט דעס וואס 'אידן' האבן געמאכט 'דערנאך' א פורים. ער זאגט נישט ואחרי כן האט מען מתקן געווען בימים האלה פורים^ה.

און דא דערציילט ער מיר וואס מ'האט 'געטון', [אז] מ'איז געקומען לדיכר ביתך, וואס אידן האבן געטון [דארט], וקבעו שמונת ימי חנוכה.

יב

קושיות ודקדוקים בענין חנם דחנוכה

קושיא ט (קושית בית יוסף)

ידוע קושית הבית יוסף, דכיון שהיה שמן ליום אחד, אם כן מה היה גם ביום ראשון

נאך מ'קען זאגן [בשנקדים לדקדק עוד].

ט) לאמיר זען. ס'איז ידוע דעם בית יוסף'ס קשיא¹ [דהלא] אויף איין טאג איז דאך געווען [גענוג אויל, ואם כן] איז דאך נישט געווען קיין נס נאך 'זיבן' טאג, וואס דען מאכט מען [חנוכה] 'אכט' טאג.

יג

קושיא י

בבית יוסף תירץ באחד מהתירוצים, שהפך חור ונתמלא תיכף. ועל זה הקשה הפרי חדש, דאם כן ביום ח' שוב לא היה גם דער בית יוסף² [אליין] ענטפערט דריי תירוצים, איינס אז ס'האט זיך אנגעפילט תכף [הפך, או שנשאר הנר מלא בבוקר], אזוי ווי ער רעכנט אויס, [און] אז מ'האט עס צוטיילט [לח' חלקים, ונתנו בכל יום חלק א'].

יד

[אבער] מ'קריגט [דערווייף], אויף אלע תירוצים פרעגט מען דאך קשיות. [דעל מה שתירץ כי] מ'האט צוטיילט, [על זה הקשו]¹ לכאורה מ'טאר דאך נישט [ליתן במנורה פחות משיעור], מ'מוז דאך געבן [כשיעור כל הלילה, וכמו שדרשו] תן לה פרי מדתה².

^ה על פי לשון הפסוק (אסתר ט, כו): על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור.
¹ בבית יוסף (אויף סימן תרע): ואיכא למידק למה קבעו שמונה ימים, דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת, ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות. ○ ויש לומר שחילקו שמן שבפך לשמונה חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד, והיה דולק עד הבוקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ○ ועוד יש לומר, שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחלה, וניכר הנס אף בלילה הראשונה. ○ אי נמי שבלי ל ראשון נתנו כל השמן בנרות, ודלקו כל הלילה, ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן, וכן בכל לילה ולילה.
² בפרי חדש (שם): ומקשו הכא, למה קבעו שמונה ימים, דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת, נמצא שלא נעשה הנס אלא בו' לילות. ותירצו בזה, שחילקו שמן שבפך לח' חלקים, ובכל לילה היו נותנים שמינית השמן, והיה דולק עד הבוקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ○ ואינו מחוורתא, דהא אמרינן בפרק שתי מדות (מנחות פט.) ובפרק קמא דיומא (טו.), מערב עד בקר, תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת כל הלילה מערב ועד בקר, ואם כן מה ראו לחלקו לח' חלקים. (והמשך דבריו, ראה להלן בסמוך).
^ה כמבואר בגמרא מנחות (פט.) ויומא (טו.), וכדוהבא בלשון הפרי חדש דלעיל.

טו

(י) און [אויף] 'דעם' פרעגט דער פרי חדש^ט [על שאר התירוצים, כי] אַז ס'איז געווען דאָס נס איז געווען ס'האָט זיך תִּיכּף אָנגעפּילט [שנתמלא הפך מיד], נו [אם כן] איז דאָך דעם אַכטן טאָג ווידער נישט געווען קיין נס, [שהרי עוד בליל או יום ז' כבר נתמלא השמן לצורך ליל ח'].
 יז

טז

קושיא יא

ברמב"ם כתב שביום כ"ה כסלו נצחו המלחמה ונכנסו להיכל והדליקו המנורה.
 והקשו דאם כן בליל כ"ה עדיין לא הדליקו, והיה להם להתחיל ימי חנוכה מליל כ"ו ואילך
 לאָמיר זען. דער רמב"ם זאָגט, [אין] יום כ"ה זענען זיי געקומען אין בית המקדש
 אַרײַן, דעמאָלטס האָבן זיי מְנַצֵּחַ געווען [די מלחמה] און זיי זענען געקומען אין בית
 המקדש, און זיי האָבן צוגערישט [העזרה והמקדש, און] זיי האָבן געצינדן די מְנוֹרָה.
 יח

יח

(יא) פרעגט מען די קוּשִׁיאַ", אַז זיי זענען געקומען יום כ"ה אין בית המקדש,
 האָט מען דאָך הערשט געצינדן ליל כ"ו, און אין ליל כ"ה איז דאָך נאָכנישט געווען
 גאָרנישט, זיי זענען [נאָך] געווען אינדרויסן, נו דאָרף זיך דאָך אָנהייבן דער גאַנצער
 חנוכה [בליל] כ"ו כסלו, און פאַרוואָס איז עס [בליל] כ"ה.
 יט

יח

ישוב הקושיות בענין הנס דחנוכה

חקדמה לשוב קושיא י

לאָמיר זען. וועל מיר שמועסן לויט 'דעם' תירוצ פונעם בית יוסף אַז ס'האָט זיך
 באַלד אָנגעפּילט [דער פך. וואָס] דער פרי חדש פרעגט^ט [דערויף, דלפי זה נמצא] ס'איז נישט
 געווען דעם אַכטן טאָג קיין נס.
 מײַן איך אַזוי (כדלהלן באורך, בישוב קושיא י באופן שני).
 יט

יט

ישוב קושיא י (באופן ראשון)

ובאופן פשוט יש לומר, דאף שהנס היה תיכף כשנתמלא הפך, אבל פירסום וידעת הנס לרבים היה
 בשעת ההדלקה למחרתו, ועל כן גם בליל ח' תקנו יום טוב וחיוב הדלקה, משום פירסום הנס שהיה בו
 [נאָר] קודם 'איין מאָל איינס' [באופן ראשון ופשוט] [יש לומר, כי] דאָס נס איז געווען

^ט בפרי חדש (שם): עוד תירצו, שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה, נשאר הפך מלא כבתחילה, וניכר הנס אף
 בלילה הראשון. וגם זה אינו, דהא ליכא שום נס בלילה האחרונה, דלמא היה נשאר הפך מלא כבתחילה [בליל
 ח'], כיון שלא היו צריכין לו עוד. ואם נאמר שמילוי הפך היה בלילה השניה, אין כאן היכר נס ללילה הראשונה.
 עוד תירץ בבית יוסף, שבלייל א' נתנו כל השמן בנרות, ודלקו כל הלילה, ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן.
 וגם זה נדחה מהטעם הנזכר, שבליילה האחרונה ליכא שום היכר נס.
 ולפי דבריהם היו יכולים לתרץ [קושיית ב"ן], שכשנתנו מעט שמן במנורה נתמלאה [המנורה], ובהכי ניחא,
 דאיכא היכר נס בין בלילה הראשונה ובין בלילה האחרונה. אי נמי ששפכו כל השמן במנורה, ושמינית ממנו
 נדלק בכל לילה.

^י ברמב"ם (מגילה וחנוכה ג, א-א): בבית שני כשמלכו יין גזרו גזרות על ישראל וכו', עד שריחם עליהם אלקי
 אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים וכו'. וכשגברו ישראל על אויביהם
 ואבדום, בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד, ולא היה
 בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן
 טהור. ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו - שתחלתן מליל חמשה ועשרים
 בכסלו - ימי שמחה והלל, ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות,
 להראות ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חנוכה.

^{יא} בפרי חדש (שם). וכבר הובא לשונו בזה לעיל בהערה ב, עיי"ש ענין זה בתוך הדברים.

טאַקע [כתירין זה של הב"י] אַז ס'האַט זיך באַלד אָנגעפילט, [אַבער] דאָס האָט דאָך קיינער נישט געזען, [כשנתמלא] 'אינעם' פּך. [ורק] ווען מ'האַט עס געצינדן [בפירסום, בלילה שלמחרתו], איז געווען פּרסומי נִפְסָא, [שאז ראו הכל את הנס שהיה מאתמול, במה שנתמלא הפך עוד הפעם].

כ

והוא על דרך המבואר במשנה חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל וכו', ואחר כך אמר חֲבִיבִין יִתְרָה נִדְעָתָ לָהֶם, ופירושו המפרשים דמה 'שנודע' להם החיבה, והו גופא הוה חיבה יתירה

און דער פֿלל איז דאָך [אַז] פּרסומי נִפְסָא איז איינס פון די גרעסטע זאַכן. [וכמו שאמרו]¹² חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שִׁנִּיתָן לָהֶם כְּלֵי חַמְדָּה, [און] חֲבִיבָה יִתְרָה [אַז] ס'איז געווען] 'נודעת' לָהֶם¹³.

דעס אַליין איז אַ יְשׁוּעָה פון הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אַז מ'איז מודיע פאַר אידן, אַז דער בורא כל עולמים האָט זיי געוויזן אַ חֲבִיבָה, [אַז] ער האָט זיי געטון אַ נֶס.

כא

ובפרט לפי מה שכתב פני יהושע דעיקר הנס חנוכה היה רק עבור כרי להראות חיבתן של ישראל לפני המקום

[און] ווי דער פני יהושע זאָגט¹⁴ [אַז] דאָס גאַנצע [נס דנרות] איז דאָך נאָר געוועזן וועגן חֲבִיבָה. וואָרן [מצד ההלכה קיימא לן] טומאָה איז דאָך הוֹתֵרָה בְּצִבּוּר [והיו יכולין להדליק בשמן טמא, אמנם] ס'איז נאָר געווען וועגן חֲבִיבָה.

כב

קומט אויס, די פּרסומי נִפְסָא איז דאָך הערשט געווען ביי די נאָכט [שלמחרתו], ווען ס'האַט געברענט. [וממילא] איז בייִדע [טעג] אין פֿלל פונעם נֶס, אַיט דעמאָלטס ווען ס'האַט זיך אָנגעפילט', און אַי ווען ס'האַט 'געברענט'.

¹² במשנה דאבות (ג, יד): חֲבִיבִין אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם, חֲבִיבָה יִתְרָה נִדְעָתָ לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם, שֶׁנֶּאֱמָר (נח ט, ו) כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֱתָהּ הָאָדָם. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְרָאוּ בְּנִים לְמִקּוֹם, חֲבִיבָה יִתְרָה נִדְעָתָ לָהֶם שֶׁנִּבְרָאוּ בְּנִים לְמִקּוֹם, שֶׁנֶּאֱמָר (ראה יד, א) בְּנִים אֵתָם לַה' אֱלֹהֵיכֶם. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתַן לָהֶם כְּלֵי חַמְדָּה, חֲבִיבָה יִתְרָה נִדְעָתָ לָהֶם שֶׁנָּתַן לָהֶם כְּלֵי חַמְדָּה שֶׁבּוּ נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמָר (משלי ד, ב) כִּי לֵקַח טוֹב נִתְּנִי לָכֶם תּוֹרָתִי אֶל תַּעֲזוּבוּ. ¹³ כן פירש הרמב"ם בפירושו המשניות (אבות סס): שההודעה מה שהטיבו לו שיעור הטובה, היא הטובה אחרת. כי פעמים שיגמול אדם טובה לאיש מבני אדם על דרך רחמנות, ולא יודיעהו שיעור מה שעשה עמו, מפני שהוא נבזה בעיניו.

וכמו שמבאר דבריו בפ' הברטנורא (סס): רמב"ם פירש, חיבה יתירה הראה הקב"ה לאדם, שהודיעו ואמר לו ראה שבראתיך בצלם. שהמטיב לבחירו ומודיעו הטובה שעשה עמו, מראה חיבה יתירה יותר משאילו הטיב עמו ואינו חשוב בעיניו להודיעו הטובה שעשה עמו. ויש לפרש וכו'.

וכן הביא במדרש שמואל (אבות סס): ולב אבות כתב, חֲבִיבָה יִתְרָה נִדְעָתָ לוֹ, ירצה שזאת החבה היא חבה יתירה מאד, בהיותה ניכרת לאדם. לפי שהיותו מכיר אותה, יהיה סיבה להיות משלים ומתקן את עצמו, הואיל וה' אהבהו במה שנתן לו הצלם. ואם הוא לא יהיה מכיר בזאת החבה והטובה, יהיה אַז נֶס זֶהֱב בְּאֶף חֲזִיר וגו' (משלי יא, כב). ועל דרך זה תוכל לפרש גם כן ואמרו חֲבִיבָה יִתְרָה נִדְעָתָ וכו', בשתי המשניות הבאות וכו', עכ"ל.

¹⁴ בפני יהושע (שבת כא, ד) ש"ס מאי חנוכה: ולכאורה יש לתמוה, כל טורח 'הנס זה' למה, דהא קיימא לן טומאה 'הותרה' בציבור, והיו יכולין להדליק בשמן טמא. ובשלמא למאן דאמר 'דחוריה' בציבור (פסחים עט, ט), נִיחָא הֵכָּא שפיר קצת, מה שאין כן למאן דאמר 'הותרה' בציבור, דאפילו הדורי לא מהדרין כדאימא ביומא (י"ו), אם כן קשה טובא וכו'. ○ לכך נראה דעיקר הנס לא נעשה אלא להודיע להם חיבת המקום עליהם, כדאשכחן שנעשה זה הנס תמיד (אבות ה, ב) שלא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם, והואיל ואיתרחיש להו ניסא בעיקר הענין שנגאלו גאולה שלימה מיד מלכות יון הרשעה שהיו אומרים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל (בראשית רבה ב, ד), וגזרו כמה שְׁמֻדִּיּוֹת, ועכשיו שנגאלו ונעשה להם נס גדול ששלטו בשונאיהם, לכך נעשה להם גם כן נס זה בענין הנרות, שהוא עדות לישראל שהשכינה שורה בהם, כדרשני נמי (שבת כב:) לענין נר מערבי. אלא שלאחר מיתת שמעון הצדיק אפילו נר מערבי לפעמים היה כבה והולך (יומא לט, א), לכך נעשה להם נס בזה הענין ממש, באותן הימים שהיו עת רצון, להודיע שחזרו לחיבתן הראשונה, כן נראה לי נכון.

¹⁵ פירוש: סיי.

ממילא קאן מען דאך נישט זאגן אז דעם אכטן טאג איז נישט געווען גאָרנישט, וואָרן די פֿרסומי נִפְּא טאַקע פון דעם אַכטן טאָג, כאָטשיג דאָס איז געווען [מילוי הפך, אז אין] דעם זיבעטן טאָג האָט זיך עס אָנגעפילט, איז געווען דאָס נס [ממש], אָבער די פֿרסומי נִפְּא - דער 'נודעת' לָהֶם - איז הערשט געווען ביי די נאכט. איבערדעם דאָרף מען טאַקע מאַכן [א יום טוב] דעם אַכטן טאָג אויך.

כג

הקדמה ליישוב קושיא י' (באופן שני)

(עד אחר אות מ)

עקסטערדעם האָב איך געקלערט נאָך אַ בחינה, אז 'די' נאָכט [ליל ח'] האָט אויך אויסגעפעלט צום נס, נישט נאָר [וועגן] דעם וואָס ס'איז נִתְרַבָּה געוואָרן.

כד

תירוצי הבית יצחק - על קושית בית יוסף

איתא בגמרא תענית שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, ולא בדבר המדור. והקשו התוספות ממה שאמרו בגמרא חולין דכל מידי דצייר וחתים או מדור לית רשות למיזיקים למישקל מיניה. והוא נראה כסתירה [ונגקדים לזה, דהנה] ער דער בית יצחק^{כד} זאָגט דאָ אַ הערה [לבאר דבהכרח היה להשאיר קצת מן השמן בכל יום].

[דהנה] לויט ווי תוספות זאָגט^{כד} [אויף דעם וואָס] אין תענית דף ח' ט"ז שטייט [אז] אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, פרעגט תוספות^{כד} די קשָׁיָא, [דהלא] די גמרא זאָגט דאָך אין חולין^{כד}, [אז] איבערדעם האָט ער [מר בר רב אשי] מְחַיִּיב געווען צו

^{טו} בגמרא תענית (ח:) (ובבא מציעא (מב): ואמר רבי יצחק, אין הברכה מצויה [פירש"י: הברכה שמתברך ורבה מאליו] אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר (תבוא כח, ח) 'יצו ה' אתך את הברכה 'באֶסְמִיךְ' [דריש ליה לשון דבר הסמוי מן העין]. תנא דבי רבי ישמעאל, אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו, שנאמר 'יצו ה' אתך את הברכה 'באֶסְמִיךְ' [לשון גנוים]. ○ תנו רבנן, הננס לא ילמד את גרנו, אומר יהי רצון מלפניך ה' אֱלֹהֵינוּ שְׁתַּשְׁלַח בְּרַכָּה בְּמַעֲשֶׂה יְדֵינוּ. התחיל למד, אומר ברוך הַשּׁוֹלֵחַ בְּרַכָּה בְּכֵרֵי הַזֶּה [ברכה ושפע, ומזכיר בה מלכות ואזכרה, ככל הברכות כולן]. מדר ואחר כך בירך, הרי זו תפלת שוא [נשוב אין ברכה נכנסת בה], לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדור ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין [שאינו יודע הסכום].

^{טז} בתוספות תענית (סג): אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר 'יצו ה' וגו'. תימה דאמרין פרק כל הבשר (חולין קה: והובא להלן) גבי הני שְׁקוּלָאֵי דדרו חביתא דחמרא, בעו לאתפוחי, אותבוהו תותי מרזיבא, פקע חביתא, ומפרש שם בשביל השד שהיה שם. עד דאכפייה מר בר רב אשי לשד לשלם, אמר ליה שידא למר בר רב אשי ליקבע לי מר זימנא דאיזיל ואשלם, קבע ליה זימנא, כי מטא זימניה איעכב, ואמר ליה אמאי לא אתית בזמנך, אמר ליה כל מידי דצייר וחתים וכייל ומני [פירוש: דבר שהוא קשור, או שיש לו חותם, או שהוא מדור, או מנין] לית לן רשות למישקל מיניה. ○ אלמא בדבר המדור והמנוי לית ליה רשות למישקל מיניה, ובדבר הסמוי אית ליה רשות, אלמא אין ברכה בדבר הסמוי. ○ ויש לומר דלא קשה מידי, דהא דקאמר התם הכי, היינו טעמא דלית להו אלא בדבר הפקר ולא דבר דכייל ומנוי או צייר וחתים, היינו בשביל דאין ברכה מצויה בחיני וליט בהו דבר הפקר, והאי דבעלים נינהו. אלא בדבר הסמוי, והיינו מטעם דהברכה מצויה בדבר הסמוי, ומה שמתרבה בשביל הברכה אית להו רשות למישקל בסמוי, דהיינו 'כמו הפקר' שאין לשום אדם זכות בו. ○ אי נמי הכא מיירי בדבר המנוי והמדור בלא צייר וחתים, ובהא אית להו רשותא, והתם מיירי במדור ומנוי וכייל וצייר וחתים, ובהא לית להו רשותא.

^{יז} בגמרא חולין (קה:): אמר אביי, מריש הוה אמינא האי דלא יתבי תותי מרזיבא [פירש"י: צינור המקלה מים מן הגג], משום שופכים [שמן ירדו עליו מים מאוסין המקלחים מתשמיש המשתמשין על הגג, ושופכין מי תשמיש והן באין לצינור], אמר לי מר משום דשכיחי מזיקין. ○ הנהו שְׁקוּלָאֵי [נושאי משאות בשכר] דהוו דרו חביתא דחמרא, בעו לאיתפוחי [פירוש לפוש ולהניח], אותבוהו תותי מרזיבא, פִּקְעָה [ששברה המזיק]. אֲתוּ לקמיה דמר בר רב אשי, אפיק שיפורי שמתיה [למזיק]. אַתָּא לקמיה, אמר ליה אמאי תעביד הכי, אמר ליה היכי אעביד כי אותביה באונאי [הושיבוהו באוני, שהייתי יושן שם]. אמר ליה אַתָּא בדוכתא דשכיחי רבים מאי בעית, אַתָּא הוּא דְשִׁנְיָת, זיל שְׁלִים. אמר ליה השתא נמי ליקבע לי מר זימנא, ואפרע. קבע ליה זימנא, כי מטא זימנא איעכב. כי אתא אמר ליה אמאי לא אתית בזמנך אמר ליה קל מילי דצייר וחתים וכייל ומני [כלומר באחד מכל אלון] לית לן רשותא לְמִשְׁקַל מִינִיָּה, עַד דְּמִשְׁקִינָא מִיָּדִי דְּהִפְקָרָא.

באַצאַלן דאָרטן דעם שיין דל"ת, [און ווען] ער האָט אים געגעבן אַ זמן און ער האָט נישט געברענגט, [אמר לו] פֿאַרוואָס, זאָגט ער וואָרן פֿל מידי דצייר וְחֵתִים האָט ער נישט קיין רִשׁוּת [למישקל מיניה], נאָר אַ זאך וואָס ס'איז נישט [צייר וחֵתִים, נאָר] אַ דָּבָר הַסְּמוּי מִן הָעֵץ, [צו דעם] קען ער צוקומען [למישקל מיניה].

נו [אם כן] וויאָזוי איז דאָס דאָ, איז דאָךְ עס אַ סתירה, דאָ [במסכת תענית] שטייט אין די גמרא אַז די ברכה איז נאָר בְּדָבָר הַסְּמוּי מִן הָעֵץ, [און] צום סוף איז גאָר פונקט פֿאַרקערט, [אז] אַ דָּבָר הַסְּמוּי מִן הָעֵץ קענען זיי צונעמען, [אם כן] איז דאָךְ מער בְּרָכָה אין אַ דָּבָר וואָס ס'איז [יא] געציילט און געמאַסטן, אַז זיי זאָלן נישט קענען צונעמען.

כה

ותירצו התוספות דאדרבה היא הגורמת, כי אין למוזיקין רשות אלא בדבר הפקר, ובדבר המדוד בשביל דאין ברכה מצויה בהני לית בהו דבר הפקר, והאי דבעלים ניהו. אבל בדבר הסמוי מן העץ, מה שמותרת בשביל הברכה אית להו רשות למישקל, משום דהוא 'כמו הפקר' שאין לשום אדם זכות בו

ענטפערט תוספות, טאָקע היא הנותנת, וואָרן יענעמ'ס [זאך], האָבן זיי נישט קיין 'רעכט' צוצונעמען. נאָר אַ זאך וואָס ס'קומט שוין אַריין די בְּרָכָה, האָבן דאָךְ די פֿעֲלִים נישט קיין זְכוּת [דעריין, ווייל] ס'איז אַזוי ווי הַפָּקֶר, צו 'רעם' האָבן זיי רִשׁוּת. אַזוי זאָגט תוספות.

כו

וכתב הבית יצחק דלפי דברי התוספות אלו קשה דאם כן השמן שנתרבה בחנוכה על ידי הברכה, הוי שמן הפקר ולא שמן של הקדש, והאיד יכלו להדליק בו המנורה

[לפי זה] זאָגט ער [בבית יצחק, דלפי דברי התוספות קשה כאן בנס חנוכה], אַז ס'איז אַריינגעקומען די בְּרָכָה [שנתרבה השמן], איז דאָךְ עס הַפָּקֶר, און הַפָּקֶר איז נישט [כשר להדלקת המנורה, דלא הוה שמן של ה'קדש'].¹

כז

ומתרץ דצריך לומר כדרך שכתב המורי זהב בשוב קושיית הבית יוסף, דבעל כרחך נשתייר קצת מן השמן כדי שהיה על מה לחול הברכה, אלא שעל מעט המורי זהב כבר הקשו דררי בברכה הבא על ידי הקב"ה ויכל הברכה לחול אף ביש מאין, אבל לדרך הבית יצחק היה הכרח ממעט אחר שישאר קצת שמן של הקדש, ובא ריבוי הנס מעט מעט, באופן שנוכל לומר קמא קמא במיל, ונחשב כולו כשמן של הקדש. ואין לומר באופן אחר, דחצר של הקדש קנה השמן, שהרי לדע התוספות אין חצר קונה להקדש בדבר שאינו רגיל לכוא, עכ"ל הבית יצחק

[רק התירוץ הוא] ווי ער זאָגט [שבהכרח נשאר קצת מהשמן של הקדש, ובו חל הברכה מעט מעט, וכדלקמן].

ער ברענגט דעם טורי זהב דאָרט, [וואָס] דער טורי זהב זאָגט דאָךְ י"ט [לתרץ קושיית בית יוסף] אַז דאָס נִס איז געווען [בליל ראשון], ווייל בְּרִכְתָּא לֹא שְׂרִיא בְּאַתֵּר רִיקְנִיא²,

¹ בטורי זהב (אור"ח תרע, א): ח' ימי חנוכה. בטור הביא לשנה אחרת קבעום ח' ימים טובים. הקשה בית יוסף למה קבעו ח' ימים, כיון דבשמן שבפך היה בו כדי להדליק ליל אחד, נמצא שלא נעשה נס אלא לו' ימים. ותירץ ג' תירוצים עיין שם. ועל כולם קשה, שאין לנו רמז מזה שנעשה כן, ואם כן היה לרבותינו להזכיר דבר זה, כדי שנדע הנס מה שנעשה בלילה הראשון. וולי נראה לתרץ, דלמפרע אנו רואין שגם בלילה הראשונה היה נס. דמצדו בספר הזוהר (חובא להלן) על פסוק מה יש ליכי בבית (מלכים ב' ד, ב) שאין הוא יתברך עושה נס ליתן ברכה אלא במה שיש כבר בעולם, ואפילו הוא דבר מועט, אַז הוא יתברך נותן ברכה להרבות המעט, משא"כ בְּדָבָר רִיקָן, אין שייך בו ברכה לעשות בריה חדשה. על כן נראה כאן, דאילו נדלק כל מה שהיה בלילה הראשון, לא היה מקום לנס לחול על שום דבר, אלא ודאי דגם בלילה הראשון נשתייר ממה שהיה ראוי לה, וממנה נשתייר, ועל אותו השיור באה הברכה, שנעשה שם נס להרבות אותו. ואם כן ראינו שגם בלילה הראשונה נעשה נס. [ועיי"ש בפרי מגדים, דכיון שבהכרח הוא להיות כן, על כן לא היה צורך שיזכירו זאת כחז"ל, כי מובן מאליה שכן היה].

² כמבואר בזוהר הק' לך לך (דף פח, : מנלן. מאַשֶׁת עובדִּיהוּ, דאָמַר לָהּ אֱלִישֶׁע (מלכים שם) תגיד לי מה יש לך בבית. דְּהָא בְּרִכְתָּא דְּלִיעִילָא לֹא שְׂרִיין על פתורא רִיקְנִיא וְלֹא בְּאַתֵּר רִיקְנִיא. מה כתבתי, ותאמר אין לשפחתי כל

[וממילא] האָט געמוזט 'בלייבן' פריערער [קצת מהשמן שלא נדלק, גם בליל א', ובאותו שיוור נכנס בו הברכה לליל הבא].

[וממילא] זעה איך לְמִפְרַע [פון דעם אליין] אַז ס'איז אַריינגעקומען די בִּרְכָּה, [אַז] מסתמא^{כא} איז 'עפעס' געבליבן פריער, [ושפיר היה נס גם בליל א'].
אַזוי ברענגט ער [בטורי זהב בשם הזוהר].

כח

נאָר זיי פּרעגן דאָך אַלע די קִשְׁיָא [על תירוץ הטורי זהב], לכאורה - פּרעגן זיי דאָך - ס'שטייט דאָך אַז ווען ס'איז [די בִּרְכָּה] פון הַשֵּׁם תְּבַרַךְ אֱלֹיִין, קען טאַקע קומען אפילו אַזוי אויך [באתר ריקניא ממש].
דער אפיקי יהודה^{כב} פּרעגט עס^{כג}.

כט

[איבערדעם] זאָגט ער אַזוי^{כד} [בבית יצחק, דמטעם אחר מוכרח לומר שנשאר קצת מהשמן. דהנה] לכאורה איז דאָך עס געווען [שמך] הֶפְקֶר [ולא שמך הקדש. ווי] ער זאָגט דאָרט פֿשֵׁט אין תוספות [תענית דלעיל, וואָס] תוספות זאָגט אַז ס'הייסט 'הֶפְקֶר' [מה שנתרבה על ידי הברכה].

בבית פי אם אסוף שֶׁמֶן, מאי 'אסוף', אלא אִמְרָה ליה שיעוּף דהאי משחא לאו איהי אלא כְּדִי מְשִׁיחַת אֶצְבָּעָא זַעֲרָא. אִמְרָ לָהּ נְחֻמְנִי, דְּהָא לֹא יִדְנָא הַיָּאָר יִשְׂרָוּן בְּרַכָּאָן דְּלַעֲיָלָא בְּדוּכְתָא רִיקְנִיָא, אֲבָל הַשְׁחָא דְּאִית לָהּ שֶׁמֶן, דָּא הוּא אַתָּר לְאַשְׁתַּכְחָא בֵּיהּ בְּרַכָּאָן.
^{כא} פירוש: מוכן מאילוי, דבדאי.

^{כב} באפיקי יהודה (ח"א דרוש יט, אות יג) הביא דברי הטורי זהב, והאריך שם בענין, ונעתיק קצת מדבריו הנוגע לענייננו: ואני אומר כי הבית יוסף גם הוא ראה או ידע דברי זוהר, ועל כל זה קושייתו כתועפות ראם לה, כי זה לשון הזוהר וכו' [נכמובא לעיל]. ויש לדקדק בדברי הקדוש רשב"י וכו' [עיי"ש אורך, ובמסקנת דבריו בזה כתב] וזה צדקו הבית יוסף וסיעת מרחמוהי גדולי האחרונים, בהקשות בלדתם ילדי העין, ליישב שאלתם בנס חנוכה למה קבעו שמונה ימים, כיון שהיה בשמן שבפך כדי הדלקת לילה אחת ולא נעשה א"כ נס רק לשבעה ימים, ולא ינחא להו ליישב שאלתם עם דברי זוהר כמו שכתב הטורי זהב, והוא דברכתא דלעילא לא שרי באתר ריקניא, והיינו כי אין דברי זוהר אמורים זולת בענין חלות הברכה שהוא תוספת השפע אשר הוא מעשה איש האלקי ופקודתו [וכמו שהיה שם על ידי אלישע הנביא], אבל במעשה דחנוכה שהיה פך השמן גנוז וטמון נעלם מעין כל חי, רק שרצון הקב"ה היה שידלק שמונה ימים, לא יִכְצֹר ממנו ית' כל, לעשות גם בריאה יש מאין, ואם כן יכול להיות שנדלק ביום הראשו לגמרי, ועכ"ז היה שמן בפך מצד, כח הבריאה אשר לו ית', כנ"ל.
^{כג} הספר אפיקי יהודה מחברו הוא ר' יהודה לייב הלוי עדל בן ר' משה זצ"ל, שחיבר גם הספרים איי הים, מי נפתוח, מים טהורים, מי מגדו, ועוד. נולד בשנת תקי"ז בעיר זאמושט שבפולין, ובשנת תקמ"ח נתקבל כמגיד מישרים בעיר סלונים, והיה מקורב אל הגר"א מווילנא ובנו ר' אברהם זצ"ל. [שם משפחתו 'עדל' הוא ר"ת 'עדלמאור', כי הם מגזע רבינו זרחיה הלוי בעל המאור]. הספר אפיקי יהודה כולל דרושים ארוכים ונפלאים, וכל דרוש נקרא בשם אחר על שם המים, ודרוש יט הנוכח נקרא דרוש מי מריבה. והייטב לב מביא בכמה מקומות מדברי האפיקי יהודה.

^{כד} בשו"ת בית יצחק [להגר"ר יצחק יהודה שמעלקיש זצ"ל אב"ד לבוב, תלמיד הישועות יעקב אב"ד דשם, נסתלק בשנת תרס"ו] [ח"א"ח סימן קי, אות ג]: והנה במה שהקשה הבית יוסף כיון שהיה בפך כדי להדליק ליל אחד לא היה ביום א' נס. תירץ הטורי זהב שהנס היה שנשאר מיום א', שיהיה על מה שיחול הברכה, בדבר ריקן אין שייך ברכה. ◦ ולפענ"ד קצת יש לומר, על פי דברי התוספות תענית (י:), שכתבו בטעמא דשידא לית ליה רשות אלא בדבר הסמוי מן העין, משום דלית ליה רשות אלא בדבר הפקר, ודבר הסמוי מן העין שהברכה שורה בה, שנתרבה, הוי הפקר, ואית להו רשות, עיי"ש. ◦ וצריך לומר בכוננתם, אמאי לא קנה חצירו שלא מדעתו, והוי של הבעלים. הטעם, דבדבר שאין הוה שְׁמִיָּצָא, לא קנה חצירו שלא מדעתו, כמו שכתבו התוספות בבא בתרא נ"ד (הובא להלן). ואף שהברכה מצויה בדבר הסמוי מעין, לא מיקרי זאת דבר הוה. ◦ ולפי זה [קשה] איך ידליק מהברכה [שהוא] שמן הפקר, דלא הוי קודש. ותוספות בבא בתרא (עט. ד"ה ואין) כתבו דאין חצר קונה להקדש. עיין (בבית יצחק לעיל) סימן כ"א אות ג'. ◦ וצריך לומר, כיון שנשאר שמן מדבר [הקדש], מה שנתרבה קמא קמא בטל, ומועלין בו למאן דאמר מועלין בגידולין (בבא בתרא עט.), עיין (בבית יצחק לעיל) סימן נ"ד אות ד'. ולפי זה היה צורך שישאר קצת משמן הראשון, למען יהיה 'קִשְׁר' להדליק, ומוישוב קושיית הבית יוסף, ודוק.

זאָגט ער פאַרוואָס [הוה כהפּקד, והלא לכאורה] ס'איז דאָךּ חֲצֵרו שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ [אף שלא מדעתו]^כ, דער חֲצֵר איז דאָךּ אים קוֹנָה [ואמאי הוי הפקר].
נאָר [ווייל] אַ זאָך וואָס ס'איז נישט עֲבִידִי דָאָתִי^כ [שאין הדרך שיבוא, אין חצירו של אדם קונה לו^כ. ולכן] כאָטשיג ס'איז הַפְּרָכָה מְצוּיָה, ס'איז אָבער 'דאָך' נישט אַזוי עֲבִידִי דָאָתִי [ולכן לא קנה חצירו. אַזוי] מוז איך זאָגן [פּשט בתוספות, לדברי הבית יצחק].
איבערהויפּט דאָ [בנס חנוכה, אצל חצר של 'הקדש'] - זאָגט ער, - [הרי] חֲצֵר איז נישט קוֹנָה 'לְהַקְדֵּשׁ'^{כח}.

5

נו [לכאורה אם כן] איז עס געווען הַפְּקָד, האָט מען דאָךּ נישט געטאָרט [להדליק בשמן כזה, דכיון שלא היה שמן של הקדש] איז דאָךּ עס נישט פֿאַר געווען.
לא
נאָר וואָס דען - זאָגט ער - [יש לומר אליבא דמאן דאמר דאמרינן] קָמָא קָמָא בְּטִילִיט, [וממילא] אַז ס'איז נאָר צוביסלעך אַלץ [נתרבה געווארן דער שמן, על כן נתבטל כל קימעא של שמן ברכה בתוך שמן של הקדש, ועל ידי זה נעשה כולו של הקדש].
[וממילא] מוז איך דאָךּ זאָגן אַז ס'איז געבליבן [קצת שמן בפך, שהרי כל מה שהיו יכולין להדליק בהשמן הוא רק יען] אַז ס'איז אַלץ מער נִתְרַבָּה געוואָרן [צוביסלעך, וממילא] איז עס פֿאַר געוואָרן אין יענעם [בשמן הראשון של הקדש, ולכן] האָט עס דעם דין געהאַט 'אינגאַנצן' אַזוי ווי [שמן של] הַקְדֵּשׁ, איבערדעם איז עס פֿאַר געווען [להדלקת המנורה].
נו האָט [דאָך] געמוזט בלייבן [קצת שמן, כדי שיוכל שאר השמן להתבטל בו קמא קמא], נישט וועגן די 'פְּרָכָה' [שתוכל לחול, וכדברי הטורי זהב], נאָר כדי ס'זאָל 'פֿאַר' זיין. [ומישוב קושיית הבית יוסף].
אַזוי זאָגט ער, דער בית יצחק.

^כ כמבואר בגמרא בבא מציעא (יא.), ועוד.

^כ פירוש: רגיל ועשוי לבוא. והוא מלשון הגמרא בסוגיא שלפנינו (בבא בתרא עט.).

^כ כמבואר בתוספות בבא בתרא (נד. סוף ד"ה ארעתא): בדבר שאין הווה שימצא, לא קנה חצרו שלא מדעת. [וכנזכר בדברי יצחק].

^כ כמבואר בתוספות בבא בתרא (עט.): ואין מועלין במה שבתוכו. דלא אמרינן שיקנה חצר הקדש כמו שקונה חצר הדיוט, דחצר משום יד איתרבא (בבא מציעא יז.), ולא מצינו יד להקדש.

^כ כמבואר ענין זה בגמרא עבודה זרה (עג.), וכן פסק הרמב"ם (מאכלות אסורות טז, כח) והשלחן ערוך (י"ד קלד, א. ועוד). ואף דלדין לענין להחזיר איסור לא קיימא לן הכי באם לבסוף נתרבה ליותר מאחד בס', כמבואר ברמ"א (שם, ג) וש"ך (שם, ד יח). מ"מ שאני באיסור והיתר דכל שהגיע לגדר שאין בו ס' אמרינן חזרו וניעור איסורו כיון דבמין בשאינו מינו תלי 'בטעמא' דאיסורא, ולכן אמרינן הכי גם במין במינו, וכמבואר שם בש"ך. אבל לענינינו להכשיר למצוה כדי שיקרא שמן 'הקדש' [נא כדי שיקרא שמן זית, לדברי רבינו להלן], י"ל דלא שייך בזה ענין חזרו וניעור לבטל ממנו שם הקדש [נא שם זית], כיון דלא תלי 'בטעמא'. ולא גרע מהתם דכל שהוא עדיין פחות מס' מהני גם לדין קמא קמא בטל, וכגון לענין היתר הנאה ביי"ג, ורק כשהגיע לאחד בס' אמרינן דחזרו איסורו, אבל הכא דלא תלי בטעמא ליכא גדר של ס' כלל רק גדר של רוב לחוד, וכשנתהפך במיעוטו להקדש [נא זית] לא נתבטל ממנו שם זה אפילו לאחר מכן כשכבר נתרבה השמן החדש יותר. - וכעין זה מצינו במגן אברהם (אור"ח שלה, ד) ובשלחן ערוך התניא (שם, סו"ס ד) דלענין טלטול מוקצה סמכין על שיטת הרמב"ם והמחבר דקמא קמא בטיל, אף דלענין איסורא לא קיי"ל הכי, עיי"ש. [ועיי"ש בפרי"מ שנתקשה בטעם דברי המג"א, אבל לפי האמור יתכן שכונתו כחילוק הנ"ל. ושוב מצאנו כן במנחת פתים להגר"מ אריק זצ"ל (על י"ד צט, ו) שמפרש בכוננת המג"א כחילוק הנ"ל, דלענין טלטול מוקצה אפילו באינו מינו אינו חזרו וניעור, דלא שייך לומר דטעמא קא טעם, עכ"ד. וכעין חילוק זה נראה בהגהות ברוך טעם שעל הכרתי ופלתי (סימן צט, פלתי ס"ק יב) לחלק בין קמא קמא בטיל בין איסור או טומאה עיי"ש]. - ואולי יש מקום לחלק עוד באופן אחר, דהכא שאני כיון שלא נפל בו שמן אחר מבחוץ, רק מיניה גופיה הוא דקא רבי, שהשמן הוא עצמו נתגדל ונתרבה, וכיון שהיה מעט מעט ובהפסק, שפיר בטיל ומתהווה להיות כמו הראשון עצמו, וילע"ע בזה דלכאורה גם 'בגידולי' של הקדש וכדומה הוא כן.

לב

קושיא א - על תירוץ הבית יצחק

אמנם על חידושו של הבית יצחק קשה לי מכמה טעמים. חדא דמה שהקשה לפי דברי התוספות דאם כן השמן שנתרבה הוי שמן הפקר, הרי התוספות לא אמרו דמה שנתרבה בברכה יש לו דין הפקר ממש, וכל אחד יוכל לזכות בא, אלא כתבו דהוה דומה 'כמו הפקר', לענין זה שהמוקים אית להו רשות למישקל מיניה

נאָר דער אָמַת, [עיקר חידושו] דאָס האַלט נישט אויס מכמה טעמים.

א] קודם, ס'שטייט נישט אין תוספות אַז ס'איז 'הַפֶּקֶר' [מדינא, עד שכל המחזיק בו יוכל לזכות בו], בְּפִירוּשׁ נישט אַזוי.

תוספות זאָגט [נאָר] אַז דעס וואָס קומט אַריין די ברכה הוי 'פֶּמֹ' הַפֶּקֶר, ס'איז 'אַזוי ווי' הַפֶּקֶר. אַז ער זאָגט 'פֶּמֹ' הַפֶּקֶר איז דאָךְ עס נישט 'הַפֶּקֶר', ווען ס'העט געווען 'הַפֶּקֶר' העט דאָךְ עס נישט געווען 'פֶּמֹ' הַפֶּקֶר.

מוז איך זאָגן [דהכוונה בדברי התוספות, אַז] ווייל זיי האָבן נישט קיין רשות צו קיין [חפץ שיש לו] בעל הבית, אָבער דעס וואָס ס'איז אַריינגעקומען אַ בְּרָכָה און ס'האָט נישט גיקערט פריער [צו] דעם בעל הבית, האָבן זיי אַ רשות דערצו 'אַזוי ווי' זיי האָבן אַ רשות צו הַפֶּקֶר.

דעס זאָגט ער [בתוספות], צו דעם האָבן זיי אַ רשות 'אַזוי ווי' צו הַפֶּקֶר. וואָרן ווען ער זאָל טאַקע מיינען אַז ס'איז 'טאַקע הַפֶּקֶר', העט ער דאָךְ נישט געזאָגט פֶּמֹ הַפֶּקֶר. ממילא איז דאָךְ די גאַנצע זאך פעלט, דער גאַנצער סוד [של חידושו] פעלט.

לג

קושיא ב - על תירוץ הבית יצחק

ומה שכתב דלדעת התוספות אין חצר קונה להקדש, גם כן לא קשה, דהרי כתבו הקצות והנתיבות דהתוספות מיידי רק במציאה שיש לו רשות של בעלים הראשונים, בזה לא אמרין דחצר הקדש קונה, אבל בדבר שהוא הפקר ממש, גם חצר של הקדש קונה, ואף לדעת התוספות

ב] און [וויידער] דעס וואָס ער זאָגט אַז ס'איז נישטאָ קיין חֲצֵר לְהִקְדֵּשׁ, דאָס האַלט הערשט נישט אויס, דאָס האַלט ווייטער נישט אויס.

לד

[דהנה] ער דער קצות זאָגט דאָךְ דאָס^ל, אַז אין חֲצֵר לְהִקְדֵּשׁ איז נאָר ביי אַ זאךְ וואָס האָט בְּעָלִים, [וכגון] ביי אַ מְצִיאָה [דער] שלא נכנס ברשות המוצא, עדיין לא יצא מרשות בעל האבידה], צי וואָס, אָבער ביי הַפֶּקֶר גָּמוּר [שפיר יש חצר להקדש].

^ל דכוונתם לומר, דכמו בהפקר שאין לשום אדם זכות בו אית להו רשות למשקל מיניה, כן בדבר שנתרבה בשביל הברכה. אבל לא החליטו בדבריהם לומר דמה שנתרבה בשביל הברכה יש בו דין הפקר להלכה. והראיה שבתירוצם ה' כתבו אפילו בדבר המדוד והמנוי דאית ליה בעלים, אית להו רשות למשקל מיניה אם אינו צייר וחתום, וזה ודאי לא הפקר הוא. אלא על כרחך כן היה קבלתם ז"ל לחלק בכך דהמזיקין אית להו רשות למשקל אפילו במה 'שנראה כהפקר', בכל דבר שאין שמירת הבעלים עליהם ואין צייר וחתום. ואם כן אין ראיה מדברי התוספות אלו לדינו של הבית יצחק, דלא מתכשר שמן הניתוסף על ידי ברכה להדלקת המנורה מטעם הפקר, דאפשר דאין לו דין הפקר כלל [לדבר המתרבה בברכה], רק המזיקין שקלו מיניה לפי שאין לו שמירה ואין דעת בעלים עליהם לשמרן. [מחידושי תורה לימים נוראים סוכות וחנוכה, הנדפס בשעתו].

^{לז} עיין אריכות גדול בזה בקצות החושן [ח"מ סימן ר', ס"ק א] דשקיל וטרי טובא בדברי התוספות הנוכח, ובדעת הרמב"ן החולק על התוספות, וכן האריך בזה בנתיבות המשפט [בפתיחתו לחי"מ סימן ר'], ואין כאן מקום להעתיק כל האריכות, ונעתיק ממה שנכתב בחידושי תורה [הנ"ל ש"ל בשעתו, והוא כנראה ממה שביאר רבינו בעת שעבר על הכתבים], ואחר כך בדברי יואל לחנוכה (אות מג).

ו"ל בדברי יואל שם: וגם מה שכתב (הבית יצחק) דלא קניא הקדש מטעם דאין חצר קונה להקדש, יש לדחות ממה שכתב הנתיבות בחו"מ [בפתיחתו לסימן ר'] דמציאה בחצר של הקדש לא קניאף מתרי טעמא. חדא דאין יד להקדש, ואי משום שליחות, דהגובר שליחא דרחמנא הוא ועומד בצד חצירו של הקדש והוי כחצר

[ווי] ער זאגט אַרויס [בגמרא]^ל, [אז] אפילו בור' נתמלא מים, אָדער שוֹבֵךְ [שלו] איז נתמלא געוואָרן יוֹנִים [מועלים גס בהמים או בהעופות שנתוספו לאחר שהקדיש את הבור או השוֹבֵךְ].

וואָרן ס'האָט נישט קיין בעל הבית, [און] ווען נישט דער חָצֵר [של הקדש] העט נישט גיווען געווען דאָס וואַסער, און ווען נישט דער שוֹבֵךְ [של הקדש] העט גאַרנישט גיווען געווען די יוֹנִים, [ונמצא] קער עס [צו] קיינעם נישט [פון פריער, ממילא] דעמאָלטס איז טאַקע יאָ [יש] חָצֵר לְהַקְדִּשׁ לְכָל הַדְּעוֹת^ל, אַזוי זאָגט ער.

לה

[וממילא דאָ ביים נס השמן, וואָס איז] אַ זאָך וואָס ס'קומט אַריין די בְּרָכָה [מן השמים, ולא היה לו בעלים מקודם שפיר קנתה חצירו של הקדש את השמן, והוי שמן של הקדש. ונמצא] דאָס האַלט אינגאַנצן נישט אויס [יסוד תירוצו].

לו

קושיא ג - על תירוצי הבית יצחק

ועוד קשה דאפילו נימא כדבריו דאין חצר הקדש קונה כלל, עדיין לא מוכרח עבור זה לומר כחידושו שנשתייר קצת מהשמן והוה קמא קמא בטל, דהא אכתי יש לומר דהכח העומד שם הוא הגביה את השמן לזכות בו ושוב הקדיש אותו ושיהיה של הקדש, ואין כאן קושיא כלל

ג] עקסטערדעם די גאַנצע זאָך פאַרשטיי איך נישט, [וואָס] ער פרעגט חָצֵר איז נישט קוֹנָה און הַקְדָּשׁ איז נישט קוֹנָה, [אָבער] פאַרוואָס איז דאָס הַפֶּקֶר, [והלא] דער פֶּהָן איז דאָך דאָרט געשטאַנען, האָט ער דאָך געקענט זוכָה זיין מַדְעוֹתוֹ, און עס [נאָכדעם] מְקַדִּישׁ זיין. ער איז דאָך דאָרטן געשטאַנען, האָט ער געקענט זוכָה זיין [לעצמא], און עס מְקַדִּישׁ זיין.

[ואם כן] וואָס דאָרף איך עפעס אויסקומען צו חָצֵר, און וואָס איז מיר די נַפְקָא מִיָּנָה [צי ס'איז געווען מתחילה] הַפֶּקֶר. ס'איז דען עפעס אַראָפּגעפאַלן [דער שָׁמֶן און] אַלִיין אַרײַנגעפאַלן אין דער מְנוּרָה אַריין פון זיך אַלִיין, [אז] איך זאָל [דארפן] אַרײַנקלערן צי חָצֵרוֹ האָט קוֹנָה געווען פֶּאָר הַקְדָּשׁ, [והלא הכהן] 'ער' איז דאָך דאָרט געשטאַנען [והוא שיצק אותו לתוך המנורה, ואם כן היה יכול לקנותו בקנין הגבהה ממש].

המשתמרת, ולכאורה אם כן תיקני מטעם שליחות, כמו שהקשה התוספות יו"ט במעילה פ"ג נ"ו, על דברי התוספות שם בבבא בתרא, דמסקנת הגמרא בבא מצינא יב. דאע"ג דחצר משום יד אתרבי מ"מ לא גרע משליחות, ואי"כ אף דאין יד להקדש, אבל מ"מ יש שליחות להקדש] עיי"ש, הרי כבר כתב הנימוקי יוסף, בדמיון בעינין שליחות של בעל הממון, ובמציאה כל זמן דלא אתי ליד הזוכה לא יצא עדיין מרשות בעלים, ובעינין שליחות מבעל הממון דוקא, וליכא, דהגזבר הוי שליח ההקדש ולא שליח הבעלים. ועוד טעם דאין חצר של הקדש קונה מטעם שליחות במציאה, משום דהוי חב לאחרים, והיכא שהוא חב לאחרים לא מהניא שליחות. אבל בור' של הקדש ונתמלא מים, ושובך של הקדש ונתמלא יונים, דאין כאן חב לאחרים, דהא אי לאו בירא ושובכא דהקדש אין כאן מים ויונים, וההקדש גרם למים ויונים שיבואו, בכלון דא הוי שפיר הגזבר יד להקדש, ושלוחא דרחמנא הוא לזכות ע"י חצירו של הקדש, ואע"כ כאן שליחות דבעל הממון, דבהפקר ליכא בעל הממון, ובזה דעת הרמב"ם ז"ל [בבא בתרא שם, שחולק על התוספות דלעולם יש יד להקדש אלא שאין בו מעילה] והאגודה [ריש מעילה, המובא במג"א סימן קנד ס"ק כג דס"ל לדינא כדברי התוספות] שו"ן, דקניא חצר של הקדש, עכ"ד הנתיבות. וואם כן כמו כן בדבר שנתרבה בשכיל הברכה בחצר של הקדש, שפיר קניא ליה חצר להקדש, דאין כאן חב לאחרים, דאי לאו ההקדש לא היה כאן תוספות ברכה כלל, וגם לא חסר כאן שליחותו של בעל הממון, דאין כאן בעל הממון. ולפי זה גם הכא בנס דחנוכה, בשמן שניתוסף על ידי הברכה, ודאי דקניא ליה חצירו של הקדש, ואי"כ תו לא מיפסל להדלקת המנורה מטעם הפקר, דכבר קניא ליה חצר דהקדש.

^ל בגמרא בבא בתרא (דף עט), עיין שם כל הסוגיא באורך, ואכמ"ל.

^ל אף לדעת התוספות, ודעת האגודה [המובא לעיל בהערה], דבעלמא אין חצר להקדש, וכל שכן לדעת הרמב"ם דס"ל דיש חצר להקדש.

לו

ישוב קושיית הבית יוסף (קושיא ט) - לדרכינו

אבל נראה לומר כעיקר תירוצו בישוב קושיית הבית יוסף על דרך הטורי זהב, אלא רק מטעם אחר

נאָר מיר דאַכט זיך, די זעלבע (תירוץ של הבית יצחק) קאָן מען אָבער זאָגן [על קושיית הבית יוסף] וועגן אַן אַנדערן טעם.

וואָרן לעולם אַז ווען ס'העט נישט גיווען געבליבן 'גאַרנישט', און ס'העט אַריינגעקומען די בִּרְכָּה, איז דאָך עס אַ בִּרְיָאָה חֲדָשָׁה, איז עס נישט קיין שָׁמֶן זֵית'.

לח

דהנה בגמרא יש איבעיא לענין חטים שבאו בעננים, אם הם כשרים במקדש. ואם כן כל שכן בשמן המנורה שנאמר בו להדיא בקרא וַיִּקְחוּ אֵלָיו שֶׁמֶן זֵית', אם כן בשמן של גס אינו כשר להדליק בו, דהא אין השמן בא מן 'הזית'

(והנה) די גמרא^{לח} קלערט [אריין], אַז חֲטִיִּים וואָס זיי קומען פֿעיקאַ [פירוש בעננים], צי זיי זענען כשר למנחות^{לי} ווייל ס'איז נישט קְצִירְכֶם^{לי}, מ'האָט עס נישט געשניטן. ס'מעג טאָקע זיין זייער חֲשׁוּבֵעַ ווייץ, ס'איז געקומען מיט די וואָלקענעס, ס'איז געקומען מן הַשָּׁמִים, ס'איז אָבער נישט קְצִיר אַרְצֶכֶם.

לט

[ואם כן כל שכן^{לח} לענין שמן המנורה, וואָס] די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה הָאֵט געזאָגט (תצוה כז, כ) וַיִּקְחוּ אֵלָיו שֶׁמֶן זֵית' וְךָ מִזְאָל נַעֲמָעַן זֵיתִים און מִזְאָל עֵס [מאכן] כִּתִּית, כִּתִּית לְמָאֹר. און פֿלוצים ווערט דאָ געבוירן עפעס נייע [שָׁמֶן, מן הַשָּׁמִים]. ס'איז טאָקע זייער אַ חֲשׁוּבֵעַ [שָׁמֶן, ס'איז] טאָקע אַ הייליגע זאך דער שָׁמֶן, אָבער ס'איז נישט קיין שָׁמֶן זֵית'.

מ

וממילא מטעם זה הוא שיש הכרח לומר שנשאר קצת מן השמן, ונתרבה רק בדרך קמא קמא בטיל, כדי שיהא נקרא שם 'שמן זית', גם על כל ריבוי השמן. וממילא מיושב קושיית הבית יוסף, וכדרך שכתב הטורי זהב לדרכו

ממילא [מטעם זה] מוז איך דאָן זאָגן אַז ס'איז 'געבליבן' [קצת משמן הראשון], און [דורך] קָמָא קָמָא בְּטִיל, הָאָט עס דעם דין פון שָׁמֶן זֵית', אַז ס'איז נְתִיפֶה געוואָרן צוביסלעך, יעדעס [ביסל] עקסטערל^ט.

^{לז} והוא כעין דרך הבית יצחק, רק מטעם אחר.

^{לח} בגמרא מנחות (טז:): בעי ר' זירא, חזיטין שירדו בעבים [פירש"י: עם המטר, כששתו העבים באוקיינוס, בלעו ספינה מליאה חטין], מהו. למאי, אי למנחות, אמאי לא, אלא לשתי הלחם מאי, ממושבתיכם אמר רחמנא (אמור כג, יז) לאפוקי דחוצה לארץ דלא, אבל דעבים שפיר דמי, או דלמא ממושבתיכם דווקא, ואפילו דעבים נמי לא. ומי איכא כי האי גוונא, אין, בר עדי טייעא נחיתא ליה [חטים בשדותיה] רום כיובא [גבוה טפה בוקיפת גודל] חזיטי, בתלחא פרסי [שהיה קרקעו אורך ג' פרסאות].

^{לי} הכוונה לשתי הלחם.

^{לז} הכוונה צ"ל על תיבת ממושבתיכם הנאמר בשתי הלחם. אבל קְצִירְכֶם נאמר בעומר, ורבינו נקט לשון זה מהגמרא ראש השנה (יג.) דמירי בעומר. ויש חילוק ביניהם, ועיין בשו"ת חתם סופר (תא"ח סימן קכח).

^{לח} וכן הוא בדברי יואל אות ז' המצויין להלן בסמוך, דאף שהתם הוא איבעיא בגמרא, והרמב"ם פסק דעכ"פ בדיעבד כשר, מכל מקום הכא עדיפא מהתם, ויש לומר דפסול. וכן מפורש בדברי רבינו בליל א' דחנוכה תשכ"ח ז"ל: נו מושבתיכם שטייט דאך נישט [להדיא] אַז ס'איז פון די קרקע [דייקא], ש'שטייט נאָר [אַז] ס'מוז זיין פון ארץ ישראל. ממושבתיכם, קלער איך אָרִיין [ויש ספק באופן] אַז ס'איז באשאפן געוואָרן בדרך גס, צי הייסט עס ממושבתיכם. אָבער ביי שמן שטייט דאך אויסדרוקליך שָׁמֶן זֵית', מוז דאָך [נס] זיין פון זיתים, [און] אַז ס'איז באשאפן געוואָרן שמן בדרך גס איז דאך 'זיכער' נישט פון זיתים, דעס איז [בדואין] נישט כשר, מיט דעם קאָן מען נישט צינדן קיין מנורה.

^{לז} ועיין עוד קרוב לזה בדברי יואל לחנוכה אות ז' (מליל ב' ג' תשכ"ח). וכן הוא בקצרה בליל א' דחנוכה תשכ"ח הנ"ל.

מא

התחלת ישוב קושיא י (באופן שני)

אבל על כל פנים יוצא מדברי התוספות בדברך הנתרבה על ידי ברכה, אית למוזיקים רשות למושקל מיניה. ואם כן בכאן בנס חנוכה, ודאי שהיה התגברו גדול נגד זה מכת החיצונים, ואם היה חשש גדול שלא יטלו המוזיקים את השמן שנתרבה, והוצרכו לנס על זה גופא לשומרו מן המוזיקים. וכעין מה שכתב התוספות י"ט בענין הנס שהיה במקדש שלא אירע טומאה לכהן גדול ביום הכיפורים, דלפי גודל התגברות השמן הוצרכו לנס בזה.

היוצא לנו מזה, היצט איז דאך אזוי.

זאגט דאך אבער די גמרא^{מב} [לפי ביאור התוספות]^{מב} "אז דעס וואס קומט אריין די ברכה, האבן זיי א רשות צוצונעמען. אזוי זאגט דאך די גמרא.

נו [אם כן היה כאן חשש בנס השמן, שלא יטלו המוזיקים מה שניתוסף על ידי הברכה, ועוד היה סכנה שלא יטלו כולו ואז לא היה משתייר קצת שמן 'זית' שיוכל ליכנס בו הברכה למחרתו בדרך קמא קמא בטיל ועדיין ישאר שם שמן 'זית' עליו כדי שיהא כשר למנורה. ובפרט בדבר גדול כזה, דהוא כעין] אזוי ווי דער תוספות יום טוב זאגט^{מב} [על דברי המשנה] אז ס'איז געווען א נס שלא אירע לכהן גדול ביום הכיפורים, [ולכאורה] וואס הייסט א נס, [והלא גם ביי] אן אנדערער איד [אז] ער איז אויפגעווען א גאנצע נאכט און ער האט נישט געגעסן א גאנצן טאג, טרעפט זיך אן אנדערן אויך נישט.

זאגט ער, אבער 'דארט' האט זיך דער שטן זייער פארלייגט, ווייל ער האט געוואוסט אז דער כהן גדול אין יום כיפור איז דאך געווען דער קיין^{מא} פון די מלחמה וואס ער האט לוחם געווען מיטן שטן, [איבערדעם] האט ער זיך זייער פארלייגט. [וממילא] אז ער זאל ניצול ווערן, האט געמוזט זיין א נס.

מג

היצט איז אזוי.

אז ס'איז אריינגעקומען די ברכה, האבן זיי דאך א רעכט געהאט צו נעמען, אזוי זאגט דאך די גמרא^{מב}, [און ווי] תוספות^{מב} זאגט דאך אזוי, אז זיי האבן רעכט צו נעמען. נו ווי איז דען א מציאות בעולם געווען [שלא ירצו המוזיקים לשלוט ולמישקל מברכה הלזו], לויט ווי 'זיי' האבן זיך פארלייגט אויף דעם נס חנוכה. [וואס] אויף דעם הענגט דאך אן [שהיה תלוי בזה הנצחון וקיום פון] דאס גאנצע דור [בשעתו. ואף לדורות העתידים תלוי בזה] די גאנצע ביאת המשיח, [וכמו שדרשו בפסוק] ערְכָתִי נִרְמָשִׁיחִי^{מב}, [שביאת המשיח תהיה] אין זכות פון מצות נר חנוכה.

^{מב} בתוספות יו"ט (אבות ה, ה): ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים. יש מי שהקשה, ולמה יארע לו קרי, אחר שהיה מזרזין אותו כל שבעת הימים, והוא בטהרה כל היום ההוא, וזקני העם כל הלילה לא יחשו מלזרוז. ומהשוכה, כי יצר הטוב ויצר הרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים, וכשאחד מהן קרוב להיות מנוצח, יתחזק על עמדו בראותו כי כלתה אליו הרעה. והרבה מן האנשים בעת פטירתו יתחזקו וידברו דברים טובים כאילו הם בריאים. ולזה היה קרוב מאד להיות הכהן בעל קרי. כן כתב במדרש שמואל (אבות טס) בשם החסיד ז"ל.

^{מא} פירוש: דער גמר, שפיץ, הויכפונקט.
^{מב} בתנחומא תצוה (סימן ח): אמר ליה הקב"ה למשה, אמור להם לישראל, בני, בעולם הזה הייתם זקוקים לאור בית המקדש ומדליקים נרות בתוכו, אבל לעולם הבא בזכות 'אותו הנר' אני מבאי לכם מלך המשיח שהוא משובל כנר, שנאמר (תהלים קלב, יז) שֶׁם אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עֶרְכָתִי יִנְרָ' לְמִשִּׁיחִי. ובויקרא רבה (לא, יא): אמר ר' חנין, בזכות להעלות נר תמיד, אתם זוכים להקביל פני גרו של מלך המשיח. מה טעם, שֶׁם אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עֶרְכָתִי יִנְרָ' לְמִשִּׁיחִי וגו', ואומר (תהלים קכב, א) שְׁמַחֲתִי בְּאֶמְרִים לִי בֵית ה' נִלְךְ. והא דקאי על נרות חנוכה, כן ביאר בבני יששכר (חנוכה ב, טז) וז"ל: עוד אמר הרב הקדוש מה"ר פנחס [מקארין] דצוק"ל (מדרש פנחס, אות א) שבכל חנוכה בשעת הדלקת הנרות נתגלה האור הגנוז, והוא אורו של מלך המשיח, עד כאן דבריו. ונראה לי רמז הדבר על פי דברי התורה, כפי מה שדרשו חז"ל (בראשית רבה ב, ד) וכו'.

מר

און דער יפה תואר זאָגט^מ, [א] דאָס גאַנצע וואָס מ'איז [צוריק] געקומען [בימי עזרא לבנות] דאָס בית שני, איז געווען וועגן דעם, ווייל כדי ס'זאל זיין דעם נס חנוכה^מ.

מה

[וממילא] ווי איז דאָס דען דאָ נאָך אַ זאָך אויף די וועלט [וואָס] זיי זאלן זיך אַזוי פאַרלייגן [דערקעגן], און מ'זאל ניצול ווערן פון די מַזְיָקִים, אַז מ'זאל נישט צונעמען עס.

[וממילא] דאָס איז 'עוּדָה'^מ געווען אַ גרויס נס [מה שלא שלטו בה ידי המזיקים. און] 'דעס' נס איז שוין געווען אַ גאַנצע נאכט ווען ס'האָט געברענט, דעס 'צווייטע' נס. דער [עצם הנס דריבוי] שָׁמֵן איז טאַקע 'געוואָרן' [מבעוד יום, ווען] די בִּרְכָה איז אַריינגעקומען איז געווען תִּכְפָּה [במה שנתמלא הפך מיד, וכתירוץ הבית יוסף]. אָבער ער פרעגט [הפרי חדש על זה, דהלא אם כן נמצא] ס'איז דאָך דערנאָך נישט געווען קיין נס [בלילה, ואם כן בליל ח' אמאי מדליקין. אמנם לדרכינו אתי שפיר, כי] ס'איז 'פֶּסֶדֶר' געווען אַ נס [בכל משך זמן שדלקו הנרות] אַז ס'האָט אויסגעהאַלטן [ושהיה 'קיום' להשמן דברכה, ולא נטלוה המזיקים לשמן שנתרבה בכך, וכן השמן שבמנורה מליל ב' ואילך שכבר היה כולו משמן ברכה לא נטלוה המזיקים לא מהמנורה ולא מהפך, דבאם היו נוטלים כולו לא היה באפשר שיתכשר השמן למחרתו ע"י שיהא שייך בו הברכה באופן של קמא קמא בטיל, ולא יתבטל ממנו שם שָׁמֵן יְזִית'].
מר

מעם למנהג אמירת ויהי נועם בחנוכה

ובזה יש לתת מעם למה שנהגו לומר ויהי נועם אצל הנרות חנוכה, דבוראי גם החשמונאים אמרו מומזר זה הנקרא שיר של פנעים, על שם שמירי מענין שמירה מן המזיקים, ואמירתו מסוגל לזה. וזה היה מעיקר הנס, שישתמר השמן מן המזיקים

אפשר פאַרדעם טאַקע [איז דער טעם]^מ, פאַרוואָס זאָגט מען וְיִהְיֶה נֹעֵם^מ [בליל

וְיִהְיֶה אֱלֹקִים מְרַחֵם וכו' (בראשית א, ב) זהו רוחו של מלך המשיח, וסמך ליה ויאמר אֱלֹקִים יְהִי אור, הנה היא בריאת האור הראשון שנגזר. והנה כבר כתבנו (בני יששכר שם ב, ח) שעל כן קראו למים האלה 'חֲנוּכָה', לשון חֲנוּךְ - כמו שמחנכין הנערים למצות קודם הזמן של החיוב כדי שיכירו וידעו בעת החיוב, - שהוא חינוך להגאולה שתהיה אחר מפלת מלכות הרשעה, ועל כן נעשה הנס באור ההוא אור הגנוז, מעין אור העתיד אור של מלך המשיח, אור הגנוז שיתגלה בשלימות במהרה בימינו. והוא ברמז הכתוב (תהלים קלב, ט) כִּתְּיָךְ החשמונאים יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק מלכות לשעתה, וְיִסְתַּדְּיָךְ יִרְנְנוּ בהלל והודאה. [ומסיים] שָׁם אֶצְמִית קֶרֶן לְדָוִד, היינו אור של מלך המשיח דקאטי מבית דוד, וזהו שמסיים עֶרְכִּתִּי נֹר לְמִשְׁיַח וכו', הבן הדבר.

^מ ביפה תואר (על ב"ר צב, א): ולפי מה שכתבתי בדרושי בפסוק מִקְדָּשׁ ה' כֹּוֹנֵנוּ יְדִידָהּ (בשלה טו, י), שכבר יסופק מה חֲפֵץ לה' בַּבְּנִין בית שני, אחר שלא חזרו כל ישראל על אדמתם, ומלכות בית דוד, וארון הקודש ואש מן השמים ואורים ותומים ושמן המשחה שהם עיקר הקדושה לא חזרו, ותמיד היו משועבדים לפרס ורומי. טוב היה שיהיו בגלות עד בא משיחנו לגאולה נצחית, ולא שיטעמו טעם חורבן בית שני. ○ והתשובה, לפי שראא ה' [כין] עת קץ רחוקה, והיה אפשר להתיאש ממנה. אם לחשבון שאשר העמיקו שחתו בעבודה וזה גילוי עריות שפיכות דמים וכו' כנאשי בית ראשון, אין מזור למכתם, וכמאמר הנביא (איכה ד, טו-טז) אָמְרוּ בְּגוֹיִם לֹא יוֹסֵפוּ לָגוֹר, פָּנֵי ה' חֲלָקָם לֹא יוֹסִיף לְהִבְטִיָּם. ואם בראותם כי אָזְלַת יָד בני ישראל וְאָפֶס עֲצוֹר וְעֹזוֹב, ולא יצויר [אצלם] שיהיה להם עוד תקומה להרים ראש ולהלביש הוד מלכות, וכל שכן למלוך בכיפה. לזה בא בַּבְּנִין בית שני בִּינְתֵימִים, להורות כי עוד ידו נטויה עלינו להשגיח בנו. וכן עם היותם בגלות [תחת פרס ורומי גם בזמן בית שני], ידם רמה בכבוד והדר, ושעבדו היונים בימי חשמונאי, ונצחו מעטים את המרובים, ובכן לא יתיאשו עכשיו מהגאולה.

^מ ועיין מה שהארין רבינו בזה בס"ג מקץ תשי"ז (ובחידישי תורה תשי"ז עמוד שטז), ויחי תשי"ט (לשון קדשו אות ככו-קכח). ועיין גם בדברי יואל מקץ (עמוד שצז), פנחס (עמוד קמא), עקב (תנינא עמוד רכט), תבא (תנינא עמוד שמב), שמחת תורה (אות צה), ולחנוכה (אות מב, אות קכא סוד"ה והטעם, אות קעו ד"ה וכו' שאמרתיו כבר), ועוד.
^מ פירוש: שְׁנִית. והוא מליצה המורגל בפי אנשים, על משקל הכתוב 'עוּדָה' מְסֻתוֹלָל בְּעֵמִי (וארא ט, יז), דהגם שמתפרש 'ביסט נאך אלץ', הוא יכול להתפרש גם כן 'ביסט נאכאמאָל', והבן.

חנוכה. דלכאורה וואו קומט עפעס דאָ שיר של פֿגעים, [ווי] די גמרא^מ רופט עס אָן שיר של פֿגעים, [על שם דמיירי בשמירה מהמזיקים 'הפוגעים' בבני אדם. וצריך טעם] וואו קומט צו זאָגן שיר של פֿגעים ביי די נרות חנוכה.

מז

נאָר [לדרכינו אתי שפיר, ווייל] 'דאָס' איז געווען דאָס נס דעמאלטס, אַז מ'איז ניצול געוואָרן [מידי המזיקים], אַז [ס'איז געווען] יפֿל מצדדך אַלף וּבְכָבָה מִיְמִינֶךָ, אַז מ'איז ניצול געוואָרן פון זיי, דאָס איז 'עודך' געווען דאָס צווייטע נס.

[שהרי היוונים וסייעתם] זיי זענען דאָך אַלע געווען שְׁלֹחִים פון די שָׁרִים [שלמעלה], פון די סטרא אַחרא, וואָס מ'האָט זיך פאַרלייגט אויף אידן, לְהַשְׁפִּיחַם תּוֹרְתָךְ וּלְהַעֲבִירָם מֵעַל חֻקֵי רְצוֹנֶךָ. [ואם כן בודאי שהתגברה הסטרא אחרא גם נגד הנס חנוכה, ועם כל זה לא יכלו המזיקים לשלוט בהשמן, אף שנתרבה על ידי הברכה ולא היה מידי דצייר וחתים].

[ולכן נהגו לומר שיר של פגעים, לזכר מה שהיה אז בשעת הנס, שלחמו הכהנים הקדושים עם המזיקים ואמרו שיר של פגעים^ט, ועל ידי כן היה הפך משומר ובא מן המזיקים. (דברי יואל)].

מח

סיום ישוב קושיא י (באופן שני)

ומושב גם כן קושיית הפרי חדש על תירוץ הבית יוסף, כי גם זה של שמירת השמן הוצרכה להיות גם במשך כל הלילה, ואם כן גם בליל ח' היה גם

על כל פנים איז פֿאַרענטפערט [גם קושיית הפרי חדש] לויטן בית יוסף'ס תירוץ אַז ס'איז געווען באלד דעס נס [במה שנתמלא הפך תיכף]. וואָס דען, אָבער ביי די נאכט איז 'ווייטער' געווען [א נס, במה שלא נטלוהו המזיקים, וגם שיהא שייך בו הברכה למחרתו באופן של קמא קמא בטיל, ולא יתבטל ממנו שם שְׁמֶן זֵית. וממילא] איז געווען רעכט [אויך אין] דעם אַכטן טאָג אַ נס.

מט

ישוב קושיא יא

וכן לדרך הרמב"ם אתי שפיר, דהם נכנסו להיכל ביום כ"ה כסלו, והנס דמילוי הפך כבר נעשה מבעוד יום, ואף דהנס דשמירת השמן נעשה בליל כ"ו, מכל מקום תקנו גם על הנס דמילוי הפך

קומט דאָך אויס, דאָס ערשטע מאל וואָס די פֿרָכָה איז געווען, איז געווען דאָס נס תיכף ווען מ'האָט אָנגעפילט די מְנוּחָה, ווען האָט מען אָנגעפילט די מְנוּחָה, פֿאַר

^{מז} ועיין טעם זה גם בדברי רבינו בליל ג' תשכ"א (ובלה"ק נדפס בדברי יואל לחנוכה אות יז, אות בט ב).

^{מז} כדאיתא ברוקח הל' חנוכה (סימן רכה), והטעם שם, לומר כמו שהיה ברכה בחינוכו כן היה בחנוכה בעת חשמונאים. וכן איתא זה בספר הזכירה, והובא דבריו במועד לכל חי (סימן כז, אות יג), וכמובא בכף החיים (סימן תרע, אות כו). ועיין עוד בארחות חיים (ספינקא, סימן תרעו, אות ה) ופתחי עולם (שם ס"ק י) ולקוטי מהרי"ח (סדר חנוכה) שהביאו בשם סידור ר' שבתי שכתב דהוא סגולה מהרמב"ן לומר ז' פעמים ויהי נועם "כל תיבה" ז' פעמים, וטוב מאוד, ובשם מורו הבעל שם טוב כתב לומר ז' פעמים ויהי נועם ויושב בסתר "כפשוטו" עיי"ש. וכן הוא מנהג דידן. [ובארחות חיים ולקוטי מהרי"ח כתבו בטעם הדבר, דהוא ע"פ דברי התשב"ץ שכחני חשמונאי ובניו הלכו למלחמה ואמרו ז' פעמים ויהי נועם ובי פעמים פסוק אורך ימים כו', ונצחו, עיי"ש. ועיין זה איתא לטעם רבינו כאן, אלא לא לענין נצחון המלחמה, רק לענין שמירת הנס דשמן. ועיין עוד טעם בעבודת ישראל לחנוכה (סוד"ה וענין חנוכה) ושם משמע קצת שהוא מדברי הארז"ל].

^{מח} בגמרא שבויעות (טו): תנו רבנן שיר של תודה בכנורות ובנבלים ובצלצלים וכו', ושיר של פגעים [פירשי: מוזיקן שפוגעין בבני אדם להזיק], ויש אומרים שיר של נגעים, מאן דאמר 'דנגעים' דכתיב וַיִּגַע לא יִקְרָב בְּאֶהָלָךְ (תהלים צא, י) ומאן דאמר 'פגעים' דכתיב יפֿל מצדדך אַלף (שם, ז).

ועיין עוד בכמדבר רבה (יב, ג): שיר זה של פגעים אמר משה בשעה שהיה עולה להר, שהיה מתיירא מן המוזיקין. – ובמדרש תהלים (מזמור צא): שיר של פגעים היה אומר משה בשעה שהיה עולה לרקיע ואומר ישב בְּסֶתֶר עֲלִיּוֹן. [דמזמור זה הוא אחד מי"א מזמורים שסיד משה רבינו].

^{מט} ועיין לעיל בסוף הערה מה, דכן הביאו בשם התשב"ץ שהחשמונאים אמרו שיר של פגעים.

שקיעת החמה ביום כ"ה [הנכנס לליל כ"ו], איז דאָך אין יום כ"ה פיל געוואָרן [דער פך צוריק], איז דאָך דעם נס [הראשון] טאָקע געווען [אין] יום כ"ה.

ג

היצט איז רעכט [להרמב"ם] פאָרוואָס דאָרף מען נישט [אַנהייבן] צינדן ביום כ"ו, [ווייל] דעם ערשטן טאָג צינדט מען דאָך פאָרדעם, ווייל ס'איז דעמאָלטס נְתַמְלָא געוואָרן, און דאָס איז געווען טאָקע אין יום כ"ה, ממילא איז שוין נישט קיין שום קשָׁיָא וואָס מ'האָט קוֹבַע געווען טאָקע דעם יום כ"ה.

אַבער בייטאָג צינדט מען דאָך אָבער נישט קיין לעכט, שְׂרָגָא בְּטִיהָרָא מאי מְהֵנִי [חולין 10:], מוז מען דאָך צינדן ביי די נאכט, איבערדעם ברויך מען צינדן אין 'ליל' כ"ה וועגן דעם.

און די אַנדערע נעכט צינדט מען שוין טאָפּלֵט [לב' סיבות, כי אַז] איז שוין געווען [נס] אַיטֵּב בייטאָג [למחרתו במילוי הפך] און אַי ביי די נאכט [במה שלא יכלו ליטול מהשמך].

נא

ישׁוב הקושיות בנוסח על הַנְּסִים

הקדמה לישׁוב קושיא ה-1

איבערדעם קאָן זיין, [וואָס] מ'רעכנט דאָ אויס גבּוּרִים בִּיד חֲלָשִׁים, וְרַבִּים בִּיד מַעֲטִים, וְטִמְאִים בִּיד טְהוּרִים [קושיא ה.ו.1].

נב

בב"ח הביא בשם המדרש דנצחון המלחמה נגד היוונים היתה בוכות הדלקת המנורה. וכן איתא בקדושת לוי לפי דרכו

דאָס איז דאָך געווען, מ'האָט כּוֹבֵשׁ געווען [ונצחון] די 'מְלַחְמוֹת', שטייט דאָך אויך אין זְכוֹת פּוֹן די מְנוֹרָה. אַזוי ברענגט דאָך דער ב"ח^{נא} אַזוי דעם מדרש, אַז אין זְכוֹת פּוֹן די מְנוֹרָה [נצחו בהמלחמה].
און דער קדושת לוי זאָגט אויך^{נב}, אַז דורך דעם האָט מען כּוֹבֵשׁ געווען.

^ג דהדלקת המנורה במקדש היה מבעוד יום, דמנה קודם הקטרת הקטורת של בין הערבים, כמבואר בגמרא פסחים (נט.) ויומא (טו.).

^{נא} בב"ח על הטור (אוי"ח סימן תרע): ואיכא למידק, היא גופה קשה למה לא קבעום למשתה ולשמחה, כמו בפורים. ונראה דבפורים עיקר הגזירה היתה לפי שנהנו מסעודתו של אותו הרשע (מגילה יב.), ועל כן נגזר עליהם להרוג ולאבד את הגופים שנהנו מאכילה ושתייה של איסור ושמחה ומשתה של איסור, וכשעשו תשובה עינו נפשותם, וכמו שאמרה אסתר לך נכנס את כל היהודים וגו' ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים וגו' (אסתר ד טז), ולפיכך קבעום למשתה ויום טוב, לזכור עיקר הנס. אבל בחנוכה, עיקר הגזירה היתה על שהתשרלו בעבודה, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה כדנתיא בברייתא (אוצר המדרשים עמוד קצג, ד"ה דור) שגזר עליהן אותו הרשע לבטל התמיד, ועוד אמר להם, מצוה אחת יש בידם, אם אתם מבטלין אותה מידם כבר הם אבודין, ואיזה זה הדלקת מנורה, שכתוב בה (תצוה כז, כ) לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד, כל זמן שמדליקין אותן תמיד הם עומדין כו', עמדו וטימאו כל השמנים. וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה, הושיעם ה' על ידי כהנים עובדי העבודה בבית ה', על כן נעשה הנס גם כן בנרות, תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה. ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות, שהיא העבודה שבלב.

^{נב} בקדושת לוי (קדושה שלישית לחנוכה): מה שהקשו הפוסקים למה שמונת ימי חנוכה, הלא הנס דמנורה לא היה רק שבעה ימים. נראה, כי יום ראשון קבעו ה' על הנס בעצמו, שהצילו מידי היונים וכו', ושבעה ימים אחרים ההלל על הנס, דמצוה דיום ראשון הוא לזכרון הצלת נפשות והתגברות דבית מלכות בית חשמונאי וכו', וקבעו בהלל והודאה, כלומר עבור שני דברים, עבור הנס שהצלה ועבור הנס דמנורה כנ"ל. דהלל יום ראשון עבור הצלה, והלל דשבעה ימים אחרים עבור הנס דמנורה. ומה שמדליקין ביום ראשון, כיון שמצות יום ראשון מחמת הצלת נפשות דלא מחמת נס דמנורה, אם כן למה קבעו ביום ראשון להדליק נר. נראה הטעם, כיון שהנס

[וממילא] האָט אויסגעפעלט צו דעם, האָט מען קודם געמוזט [האבן דעם נס השמן, וואָס] דער פֿלֶן גָדוֹל [נלחם לשומרו מן המזיקים], האָט מען געמוזט [תחלה] כּוֹבֵשׁ זיין די מְזִיקִים [שיוכלו להדליק המנורה, ובזכות זה נצחו גם המלחמה לגמרי אף בשער כל העירות שבא"י].

נג

ישוב קושיא ה, ו, ז

וזהו שאומרים מִסְתָּר גְּבוּרִים בִּיד חֲלָשִׁים, לפי שהיה מקודם טְמָאִים בִּיד טְהוֹרִים, היינו מה שהכתנים הטוהרים נצחו את המזיקים הטמאים שלא יהיה להם שליטה בהשמן, ויכלו להדליק המנורה במהרה, ועל ידי זה נמסרו יְשָׁעִים בִּיד צְדִיקִים, היינו שנצחו המלחמה בפועל עם היונים איבערדעם איז רעכט, [שאומרים מִסְתָּר] גְּבוּרִים בִּיד חֲלָשִׁים, 'ווייל' ס'איז געווען טְמָאִים בִּיד טְהוֹרִים, דאָס מיינט מען גאָר עפעס אַנדערש גאָר, מיינט מען גאָר [מה שנצחו המלחמה הרוחנית נגד 'המזיקים', אַז] די זאָלן נישט קאָנען ציטרעטן [ליקח מהשמן]. דאָס איז גאָר אַן אַנדערע מין [מלחמה]. און נאָכדעם זאָגט מען הערשט וְיִשְׁעִים בִּיד צְדִיקִים [על נצחון המלחמה בפועל].

נד

או יש לפרש רכל אלו כפילות הלשונות הכל קאי על כחות המזיקים, שיש בהם בחינות שונות, וגם הם נקראים גבורים, שיש להם גבורה מופלגת כמבואר בגמרא אצל שלמה המלך [וגם יש לפרש דגם אומרו 'גבורים' בִּיד חֲלָשִׁים 'נרבים' בִּיד מַעֲטִים, הכל קאי על המזיקין שיש להם ריבוי חיילות, והם נקראים 'גבורים', ווין] מ'זעט גאָר די גמרא זאָגט^{נג} [שעליהם נאמר] כְּתוּעַפֶּת רָאם לוֹ [במדבר כג, כב], זיי זענען די גרעסטע גְּבוּרִים, [ווין] די גמרא זאָגט דאָךְ^{נג} ביי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, ער האָט געפרעגט וואָס איז די גְּבוּרָה [שלהם], האָט מען אים געוויזן וואָס די גבורה איז. זיי זענען די גרעסטע 'גבורים' בעולם. דאָס קאָן זיין רעכנט ער אויס [גבורים' בִּיד חֲלָשִׁים 'נרבים' בִּיד מַעֲטִים]. און זיי האָבן פֿאַרשידענע פֿתוֹת מיט חֲלִילוֹת^{נד} [מרובות, ועל זה קאי 'נרבים' בִּיד מַעֲטִים. וגם כפל הלשונות, טְמָאִים, וְיָדִים, מורה על כחות שונות שיש ביניהם, כפי שהיו ידוע לחכמי] מתקני התפילה [ומישוב גם קושיא ה].

היה בנרות דמנורה, ראו שזכות המנורה גרם הצלה ומצות המנורה הגין עליהם, לכן עשאו לזכר והדליקו ביום הראשון נר אחד, שהראה שעל ידי זכות המנורה נעשה הנס הדצלת נפשות וכו'.^{נג} בגמרא גיטין (סח:) מובא באורך עובדא דשלמה המלך עם אשמדאי ראש השדים, ובתוך הדברים איתא שם בגמרא: 'יומא חד הוה קאי לחודיה, אמר ליה כתיב כְּתוּעַפֶּת רָאם לוֹ, ואמרין כתועפות אלו מלאכי השרת ראם אלו השדים מאי רבותיכו מינין, אמר ליה וכו'. [עיינן שם שהראו לו גבורות נפלאות. ועל כן אתי שפיר מה שמכנה אותם כאן בשם 'גבורים' בִּיד חֲלָשִׁים, אף שהשמונאים היו גם כן גבורים מופלגים, וכמו שהביא רבינו בדרושים אחרים, אבל לא לעומת גבורת כחות המזיקים, שלא נצחו אותם בכח הגבורה אלא בכח הקדושה שלהם].^{נד} כמבואר בגמרא ברכות (ו): תניא אבא בנימין אומר, אלמלי נתנה רשות לעיני לראות [פירש"י: כל השדים העומדים לפניו], אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין. אמר אבאי אינהו נפיש מינין, וקיימי עלן כי כסלא לאוגיא [נשורת חפירה המקפת 'האוגיא' שעושים תחת הגפנים, כמו ששינוי (מועד קטן ב.) אין עושין אוגיא לגפנים, לאסוף שם מים להשקות הגפן. 'כסלא' הוא תלם של מענה המקפת סביב סביב את תל האוגיא, והגפן נטוע בתל. ובריש נדרים (ו:), הדין אוגיא להוי פאה]. אמר רב הונא, כל חד וחד מינין אלפא משמאליה ורבכתא מימיניה וכו'. ובדברים רבה (ד, ד): מהו פי אם שִׁמְר תִּשְׁמְרוּן (עקב יא, כב), אמר הקב"ה, אם שמרתם דברי תורה, אני משמר אתכם מן המזיקין. אמר רבי אבא בר זעירא, אין בית רובע בחללו של עולם שאין בו כמה אלפים מזיקין, וכל אחד פורמא נתונה בפניו, שלא יביט באדם ויזיק. ובשעה שעונותיו של אדם גורמין, מעביר פורמא מפניו והוא מסתכל בו ומזיקו. מנין, שנאמר (תהלים נה, יט) פֶּדָה בְּשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקֶּרֶב לִי וגו', אימתי, כי בְּרַפִּים הָיוּ עַמְדִּי, ומי הם, אלו המלאכים שהם משמרין את האדם. אמר רבי יהושע בן לוי, איקוניא מהלכת לפני האדם והכרוזות כורזין לפניו, ומה הן אומרים, תנו מקום לאיקונין של הקב"ה, רָאָה כְּמָה שוּמְרִין מִשְׁמְרִין אותך, אימתי בשעה שאת משמר דברי תורה. [וכעין זה בתחומא משפטים (סימן ט), ועיי"ש ערך].

נה

[ועל כל פנים] ס'איז געווען טמאים ביד טהורים [שנצחו הכהנים נגד כחות המזיקים, ושוב אמר] ורשעים ביד צדיקים, [והכוונה לומר] און דורכדעם איז מען שוין צוגעקומען [אז] ס'איז געווען רשעים ביד צדיקים [שנצחו גם בהמלחמה הגשמית שעם היונים].

נו

ישוב קושיא ח

ועל ידי שנצחו את המזיקים ונשמר כל השמן מידם, על ידי זה היה גם בכל הח' ימים

און דורך דעם אלעמען, האט מען געקאנט צינדן די מנוחה.

[ווארן] אז נישט העט מען נישט גיווען געקאנט צינדן [באם היו הם נוטלים כל ריבוי השמן, ולא היה משתייר כלום במה שיחול עליו הברכה למחרתו בדרך קמא קמא בטיל], ווארן ס'איז דאך נישט געווען [גענוג שמן זית] אויף אכט טאג [והוצרכו לשמן ברכה, ושיהא נשמר מן המזיקים. ועל ידי שהדליקו המנורה זכו בזכות זה לגמר נצחון המלחמה גם בשאר המקומות שבא"י. ושייד כל זה לסיפור הנס].

נז

ולכן מוסיפים כאן לומר ואחר כן באו בניה וכו' והדליקו נרות בחצרות קדש, משום דכל זה שייך לעצם הנס, מה שנשמר כל השמן שנתרבה בברכה, ועל זה מסיימים דלכן קבעו 'שמונת' ימי חנוכה אלו

איבערדעם איז רעכט [מה שמוסיפים כאן לומר ואחרי כן באו בניה].

דארטן ביי פורים, דערנאכדעם דאס איבעריגע איז שוין נישט געווען קיין גס [מה שתקנו היום טוב. ווייל תיכף] אזוי ווי מ'האט מכניע געווען הקמן, איז געווען אויס גס [משם ואילן].

דא איז דאך אבער געווען, נאך אלעמען [של נצחון המלחמה שם בירושלים] איז געווען א גס אז מ'זאל קענען צינדן, אז זיי זאלן נישט צוקומען די מזיקים [ליתול את השמן שנתרבה].

נח

איבערדעם זאגט מען ואחרי כן הדליקו בניה, [ווייל] דאס אליין קער דאך צום גס, אז ס'זאל זיין והדליקו נרות בחצרות קדש, מ'זאל 'קאנען' צינדן די אכט טאג, ס'זאל אריינקומען די ברכה און ס'זאל אויסהאלטן די ברכה [ולא יטלוה המזיקים], דאס אליין קער דאך צום גס.

[ועל זה מסיימים, כי] איבערדעם איז קבעו 'שמונת' ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול סלה.

נט

ישוב קושיא ד

[ולפי כל זה מיושב גם קושיא ד, דלפי האמור שפיר אנו מזכירין הנס דנרות גם בנוסח על הנסים, והבין].

ס

ישוב הקשויות בנוסח הנרות הללו

הקדמה לישוב קושיא א-ג

בפסוק [ברכה ה'] וישמרך, פירשו חכמי יברכה ה' בממון, וישמרך מן המזיקים. ומפרש הישמח משה על דרך האמור, דאף שיהא נכנס ברכה בממון, אפילו הכי יהיו נשמרים מן המזיקים, ולא יא לאדם שום שליטה

היצט איז רעכט [גם הדקדוקים שבנוסח הנרות הללו].

[דהנה] דער זיידע זכרונע לברכה אין ישמח משה^ה טייטשט, יִבְרַכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ (בהעלותך ו, כד), זאָגט מען [במדרש]^י יִבְרַכְךָ ה' בממון, וְיִשְׁמְרֶךָ מן המזיקים. זאָגט ער [לפרש] וואָס מ'האָט צוזאמגענומען די צוויי בִּרְכוֹת, ווייל די גמרא זאָגט דאָך אז אין דעם וואָס קומט אריין די בִּרְכָה קענען צוקומען די מְזִיקִים, קומט אויס לפי זה האָט דאָך עס אַ מַעֲלָה מיט אַ חֶסְרוֹן, ס'האָט אַ מַעֲלָה אַז ס'קומט אריין די בִּרְכָה, ס'האָט אָבער אַ חֶסְרוֹן, (ווייל) צו יענעם קאָנען זיי נישט צוקומען און צו דעם יאָ. איבערדעם זאָגט מען די ביידע אינאיינעם, יִבְרַכְךָ ה' [בממון], ס'זאָל אריינקומען די בִּרְכָה, [ועם זה יהיה גם] וְיִשְׁמְרֶךָ מן המזיקים.

סא

ישוב קושיא א, וקושיא ג

ואיתא בגמרא שכביכול הקב"ה צריך לברכת כהנים, שנאמר וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם. והכוונה שכן הוא רצון השי"ח, שברכות אלו של ברכת כהנים יהיו נמשכים על ידי שיברכות הכהנים דייקא [והנה] דער פֿלל איז דאָך, [אויף] בִּרְכַת כֹּהֲנִים זאָגט דאָך די גמרא^י [בפסוק] וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (נשא ו, כד), מנין שהקדוש ברוך הוא צריך לברכת כהנים – [ובלשון זה] זאָגט דער שאילתות^{יח} – שנאמר וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם. דער פֿורא פֿל עולמים האָט אזוי באשאפן, אזוי געגעבן דעם פֿל, אז די בִּרְכָה – די בִּרְכַת כֹּהֲנִים, יִבְרַכְךָ ה' [וגו'] – זאָל קומען דורך די כֹּהֲנִים^ט.

סב

ובזה אתי שפיר מה שמזכירים שהיה הגם על ידי בְּהִינָה תְּקוּדָשִׁים, היינו על ידי שבירכו ברכת כהנים, דכתיב ביה 'יִבְרַכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ', שהיא לישראל שמירה מן המזיקים אף בדבר שנתרבה בברכה

איבערדעם איז רעכט [שמיושב קושיא א, דבא להשמיענו כי] טאָקע דאָס גאַנצע נס פון די גִּרְת, איז געקומען דורך די כֹּהֲנִים.

^{יב} בישמח משה פרשת נשא: במדרש, יִבְרַכְךָ ה' בממון, וְיִשְׁמְרֶךָ מן המזיקים, עד כאן. נראה לי על פי הגמרא (תענית ח:) אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין. הקשו התוספות (שם ד"ה אלא) הלא במידה דצייר וחתום, לית להו רשותא. ותירצו דמה שנתרבה מכח הברכה, היא כמו הפקר, לכך אית להו רשותא וכו', עיין שם. ◦ נמצא היכא שיש חדא לטיבותא, דיש ברכה, יש חדא לגריעותא, דשולטין. והיכא דיש חדא לטיבותא, דאין שולטין, יש חדא לגריעותא. דאין ברכה, והבן. ולכן הבטיח לישראל תרתי לטיבותא, והבן. נוכן פירש גם בקב חישר (פרק כה) ועיי"ש באורך.

^{יג} במבדבר רבה (יא, ה): 'יִבְרַכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ, עם הברכה שמירה. מלך בשר ודם יש לו עבד בסוריא, והוא יושב ברומי, שלח המלך בשבילו, עלה ובא אצלו נתן לו מאה לטריץ של זהב, טענו יצא לדרך, נפלו עליו לסטים ונטלו כל מה שנתן לו, וכל מה שהיה אצלו, שמא יכול הוא לשמרו מן הלסטים. לפיכך יברכך ה' בעושר וישמרך מן הלסטים. ◦ דבר אחר יִבְרַכְךָ ה' בממון, וְיִשְׁמְרֶךָ, שלא תהא עשוי במדינה פניאס ושלא תבא זימא למדינה ויאמרו לך תן זהב אלא יִבְרַכְךָ וְיִשְׁמְרֶךָ וכו'. ◦ דבר אחר וְיִשְׁמְרֶךָ, שלא ישלטו אחרים עליך, וכן הוא אומר (תהלים קא, ה-ו) יִמְסֵם הַשָּׁמַיִם לֹא יִפְּקֶה גוֹי הִנֵּה לֹא יִנּוֹם גוֹי ה' שְׁמֶרְךָ גוֹי ה' וְשִׁמְרֶךָ מִכָּל רָע גוֹי ה' וְשִׁמְרֶךָ צִאתְךָ גוֹי. דבר אחר וישמרך מן המזיקים המקיפים אותך, שנאמר (שם צא, ז-יא) יִפֹּל מִצִּדְּךָ גוֹי כִּי מִלֵּאכֶיךָ גוֹי.

^{יד} בגמרא סוטה (לח:) אמר ר' יהושע בן לוי, מנין שהקב"ה מתאווה לברכת כהנים, שנאמר וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם [פירש"י: תלה הכותב הדבר בהן, להיות ברכה זו שימת שמו על עמו, ולא עשאה צורך ישראל אלא צורך מקום]. ובמהרש"א שם: מנין שהקב"ה מתאווה לברכת כהנים שנאמר וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם לומר דר' יהושע בן לוי לטעמיה כפוש"י לקמן דסבר כר' עקיבא דואני אברכם קאי אישראל, שהכהנים מברכים לישראל והקב"ה מסכים על דם. וקאמר דאם כן הוא שהקב"ה מברך את ישראל, למה ציוה לכהנים לברכם כלל, ומה תועלת בברכתם, אלא שהקב"ה מתאווה לברכת כהנים, שיתברכו לישראל גם כן מפי הכהנים, וק"ל.

^{טו} הכוונה דלשון 'צריך' שהזכיר רבינו, כן הוא הגירסא בשאלתות דרב אחאי (סוף פרשת בהעלותך) שהעתיק לשון הגמרא סוטה בזה"ל: מנין שאפילו הקב"ה 'צריך' לברכת כהנים, שנאמר וכו'.

^{טז} ועיין בדברי יואל נשא (עמוד קמ-קנג, בקושיא ה וישבו) ביאור ענין זה באורך. ועיין עוד בזה בקדושת יום טוב פרשת נשא, והביאו רבינו בדברי יואל תצוה (עמוד רסג-רסד) עיי"ש.

וואָרן דורך בִּרְכַּת כִּהְנִים איז דאָךְ געווען דער 'יְבָרְכָךְ' ה' 'וַיִּשְׁמְרָךְ', האָט געקאָנט אַרײַנקומען אַ 'בִּרְכָּה' אין שְׁמֵן, [און] אַז ס'זאל קאָנען [ברענגען אַ גאַנצע נאכט, ויהא 'נשמר' מן המזיקים].

סג

ונמצא שבאמת לא קאי לשון זה על נצחון המלחמה, רק על הנס דורות, במה שנשמר השמן מן המזיקים

איבערדעם איז רעכט [שמיישט גס קושיא ג].

דער על יְדֵי כִהְנִיף הַקְדוּשִׁים מיינט מען נישט די מְלַחְמָה, טאַקע ווייטער נישט די מְלַחְמָה, מ'מיינט טאַקע די גִּירוֹת, די בִּרְכָּה.

סד

ישׁוב קושיא ב

וזהו גם כן הקישור למה שאומרים אחריו וְכָל מִצְוַת 'שְׁמוֹנֶת' יְמֵי חֲנוּכָּה, כי על ידי זה שפיר היה הנס בכל הח' ימים [און] ווייל ס'איז געווען על יְדֵי כִהְנִיף הַקְדוּשִׁים, [דהיינו] דורך דעם 'יְבָרְכָךְ' [און] דער 'וַיִּשְׁמְרָךְ'], דורכדעם איז געווען וְכָל מִצְוַת 'שְׁמוֹנֶת' יְמֵי חֲנוּכָּה. איבערדעם איז רעכט דער קישור [הדברים, על יְדֵי כִהְנִיף הַקְדוּשִׁים, וְכָל מִצְוַת שְׁמוֹנֶת יְמֵי חֲנוּכָּה]. [ווייל] אַז ס'איז געווען דורך דער בִּרְכָּה [של ברכת כהנים], האָט מען דאָךְ געדאַרפט האָבן צוויי מָאָל אַ בִּרְכָּה, איין מָאָל [אַז] ס'זאל אַרײַנקומען די בִּרְכָּה, [והוצרכו לברכת 'הכהנים' כדי שיזכרו] צום יְבָרְכָךְ ה'. און ביי די נאכט איז געווען דער וַיִּשְׁמְרָךְ. [און] יעדן טאָג [של הח' ימים] איז געווען אַזוי, בייטאָג איז געווען דער יְבָרְכָךְ ה' און ביינאכט איז געווען דער וַיִּשְׁמְרָךְ, [וואָס] דאָס איז אַלעס געווען דורך די כִּהְנִים, איבערדעם איז טאַקע אַכט טאָג חֲנוּכָּה.

סה

זאָגט ער הַגִּירוֹת הָלָלוּ אָנוּ מְדַלִּיקִין עַל הַנְּסִים שְׁעָשִׂיתָ לְאַבֹּתֵינוּ עַל יְדֵי כִהְנִיף הַקְדוּשִׁים, [והיינו] דורך בִּרְכַּת כִּהְנִים, [און] מַהֲאֵי טַעְמָא איז וְכָל מִצְוַת 'שְׁמוֹנֶת' יְמֵי חֲנוּכָּה, איבערדעם זענען די גאַנצע אַכט טאָג געבליבן [א יום טוב לדורות].

סו

ברכת הקודש

און דער אייבירשטער זאל העלפן טאַקע, ס'זאל זיין אַ נְצִחִיוֹת. מ'דאַרף [כסדר] אָפּגעהיטן ווערן פון אַלע מִינֵי מִזִּיקִים, [ושיתקיים מפלת] טַמְאִים בִּיד טהורים וְרָשָׁעִים בִּיד צַדִּיקִים. די אַלע בִּרְכוֹת, ברויך מען האָבן.

דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים זאל העלפן:

מ'זאל מיר טאַקע געהאַלפן ווערן.

מ'זאל זוכה זיין טאַקע, ס'זאל נתרומם ווערן קרן התורה וישראל.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה.

עֲרַכְתִּי גַר לְמִשְׁחִימָב.

בְּהַתְּגַלוֹת כְּבוֹד שְׁמַיִם עָלֵינוּ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

ליל ב' דחנוכה תשכ"ז

א

קושיות ודקדוקים בנוסח הנרות הללו

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל הנחמות ועל המלחמות, שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה על ידי כהניך הקדושים, וכל מצות שמונת ימי חנוכה, הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד, כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיה ועל נפלאותיה ועל ישועתה.

קושיא א-ב

למאי נפקא מינה מוכרין שהיה הנס על ידי כהניך הקדושים דייקא.

וגם האיך יתקשר זה לאומרו וכל מצות שמונת ימי חנוכה

א) קודם די קשיא (אויף דעם) וואס ער זאגט על ידי כהניך הקדושים, וואס איז א נפקא מינה דורך וועמען.

ב) ווידעראום דער קשור הדברים, על ידי כהניך הקדושים, וכל מצות שמונת ימי חנוכה.

ג

קושיא ג

ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד. יש להבין למה מוכרין דייקא הלכה זו מכל דיני נר חנוכה

הנרות הללו קדש הם, ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד.

ג) לכאורה קומט ער דען דא דערציילן הלכות חנוכה. (ועוד דהלא) ס'איז (דאך) דא אנדערע הלכות אויכעט (שלא הזכירם. ואם כן צריך טעם) וואס עפעס (דערמאנט ער נאך) די איינע הלכה וואס ער זאגט, אז ס'איז אסור להשתמש לאורה.

(ובאמת דין זה) דאס איז דאך א פלוגתא^ו (אם אסור או מותר להשתמש לאורה).

(ועל כל פנים) דאס קומט דאך נישט דא צו דעם, (אז) מ'זאל דא רעכענען (הלכות).

ד

קושיא ד

וגם האיך יתפרש הנתינת טעם שטסימים על זה, שהוא 'כדי' להודות ולהלל לשמך הגדול

ד) (גם צריך ביאור) וואס איז דער אלא לראותם בלבד 'כדי' להודות ולהלל לשמך הגדול. וואס איז דער לראותם בלבד 'כדי' להודות ולהלל.

נו אודאי איז עס (כל מצות ההדלקה) להלל לשמך הגדול, דאס איז דאך דער תכלית (של ימי חנוכה), דאס ווייסט מען דאך, מ'האט דאך עס קובע געווען בהלל ובהודאה^א, דאס איז דאך דאס קביעות פון די טעג פון חנוכה, בהלל ובהודאה צו הקב"ה.

^ו בגמרא שבת (דף כא): אמר רב הונא, פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, אין מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול. אמר רבא מאי טעמא דרב הונא, קסבר כבתה [פירש"י: נר חנוכה] זקוק לה [לתקנה, הלכך צריך לכתחלה לעשות יפה, דילמא פשע ולא מתקן לה], ומותר להשתמש לאורה [הלכך בשבת אסור, שמא יטה לצורך תשמיש]. ורוב חסדא אמר מדליקין בהן בחול אבל לא בשבת, קסבר כבתה אין זקוק לה [הלכך בחול שרין], ומותר להשתמש לאורה. ו אמר רבי זירא אמר רב מתנה ואמרי לה אמר רבי זירא אמר רב, פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת, אמר רבי ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה [שיהא ניכר שהוא נר מצוה, וליכא למיחש להטייה].

^א וכלשון הגמרא (שם ע"ב): לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובה 'בהלל ובהודאה'. (ונכבר הבאנו לשון הגמרא כולו, לעיל בליל א' דחנוכה (על קושיא ג)).

[אָבער] וואָס זאָגט ער עפעס [דהא דאין לנו רשות להשתמש בהם, הוא 'קדִי'] להודות, און וואָס איז דאָס גיווענדט אין דעם, וואָס כאַפט ער אָן [אז] 'איבערדעם', מיט דעם אַלאַ לראותם בלבד, איבערדעם [איז] אַסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם [ווייל 'קדִי' להודות ולהלל], וואָס איז דאָס גיווענדט אין דעם.

ה

קושיות ודקדוקים בענין הנם

קושיא ה

קושיית הבית יוסף: דכיון שהיה שָׁמֶן ליום אחד, אם כן מה היה גם ביום ראשון

לאָמיר זען.

ה) איך האָב נעכטן גערעדט^{כב} פון דעם וואָס דער בית יוסף^{כג} פרעגט די קשִׁיא, אָמער אויפן ערשטן טאָג איז דאָך געווען [גענוג אויל, קומט אויס] איז דאָך געווען אַ נס נאָר 'זיבן' טאָג.

ו

קושיא ו

ועל מה שמתירן הבית יוסף דהפך חזר ונתמלא מיד, על זה הקשה הפרי חדש דאם כן מה היה הנס ביום הח' [והזכרתי גם כן, דבאחד מהתירושים] ענטפערט ער, [אז] ס'האָט זיך אָנגעפילט תיכף דער שָׁמֶן [בהפך], תיכף ווען ס'האָט זיך אויסגעלערט [השמן הראשון, כשנתנהו לתוך המנורה. וממילא] איז שוין געווען דעם ערשטן טאָג דאָס גַס. (1) [אָבער אויף דעם] פרעגט דער פרי חדש^{כד}, [דאם כן] איז דאָך ווידער דעם אַכטן טאָג נישט געווען קיין גַס.

[און] איך האָב געזאָגט נעכטן^{כז} אַ תִּירוץ דערויף, איך האָב געזאָגט בַּאֲרִיכוֹת.

ז

ישוב קושיא ו – (באופן ראשון)

ובדרך פשוט יש לומר דקושיית הפרי חדש לא קשה, דהא חזוין בכל יום טוב דהארת הו"ט נמשך גם ליום שלאחריו, וכמו שמצינו במגילת תענית דגם 'לפניהם ולאחריהם' היה יו"ט, וכעין זה מצינו ביום אסרו חג, שקראוהו בירושלמי 'בן המועד'

אָבער לעולם [בדרך] פֿשוט דאַכט זיך מיר, [אז] ס'איז גאָרנישט קיין הַתְּחַלַּת קוּשִׁיא אויך נישט.

וואָרן דער אָמַת, אַלע נָסִים זעט מען דאָך זיי ווערן נִמְשָׁךְ [היום טוב גם ליום שלאחריו. וכמו שמצינו] דער מגילת תענית [שחושב כמה ימים בשנה טובים שקבעו לקצת יו"ט] איז געווען קודם^{כו} [איסור הספד ותענית גם בימים שהם] לפניהם 'ולאחריהם'^{כה}.

ח

[וכן] אָסרו חג רופט אָן דער ירושלמי^{כו} בְּנֵה דְמוּעָדִיא, [דפירושו] בֶּן הַמוּעֵד^{כו}, ווייל ס'איז אַ טאָג נאָכ'ן מוּעֵד האָט עס אַ קדוּשָׁה, [כאַטש] דאָס איז שוין נאָכ'ן מוּעֵד.

^{כב} בליל א' דחנוכה (בקושיא י, וישובו).

^{כג} באו"ח סימן תרע. ולשון הבית יוסף והפרי חדש, כבר הובא לעיל על ליל א' דחנוכה.

^{כד} אבל עתה לא קיימא לן הכי, ואף בחנוכה ופורים, וכמבואר בשלחן ערוך (אורח חיים, א), ועיין בטורי זהב ומגן אברהם (שם, א).

^{כה} וכמבואר גם כן בגמרא תענית (יז, ע"ש).

^{כו} דאיתא במשנה עבודה זרה (א, א): לפני אידיהן של נכרים שלשה ימים אסורין מלשאת ומלתת עמהן וכו'. רבי ישמעאל אומר שלשה לפניהן ושלשה לאחריהן אסור.

ועל זה אמרו בירושלמי שם (סוף הלכה א): חברייא אמרי, טעמא דרבי ישמעאל משום בְּרִיה דְמוּעָדא וכו'.

ט

צי ווען מ'זעט דעם [מקום שנעשה] נס [לאבותינו, מברכין שְׁעֵשָׂה נסים לְאַבוֹתֵינוּ] בְּמָקוֹם הַזֶּה^ט, ווען מ'זעט אַ נס אפילו שפּעטער [שלא בזמנו כלל. וכמו כן הכא אין תימה כל כך מה שהוסיפו יום הח' לימי חנוכה, וגם תקנו לברך בו שְׁעֵשָׂה נסים לְאַבוֹתֵינוּ].

י

ואם כן כל שכן הכא, דעיקר ההשתמשות והמשך הפעולה של הנס שהוא הדלקת השמן, זה נתיקיים גם ביום הח', אם כן לא קשה כלל למה תקנו הו"ט גם ביום ח'.

על אַחַת כְּמָה וּכְמָה ווילאַנג ס'ציהט זיך די גאַנצע פֿעולָה פונעם נס, איז דאָך אַודאי נאָך אין כָּלל [של הזמן].

נו וואָס איז די קְשִׁיָּא ווייל ס'האָט זיך אָנגעפילט [מבעוד יום], אָבער געברענט האָט דאָך עס הערשט אַ נאָכט דערנאָך.

יא

ועוד דכל סיבת הנס שהתרחש ביום ז', היה "לצורך" הדלקת ליל ח', ואם כן פשוט שגם יום הח' הוא מכלל הו"ט, דהא האי יומא הוא דקא גרים להנס

און דערנאָך, [דהלא] ס'איז דאָך [סיבת הנס] לצורך היום [שלאחריו], דאָס נס [של מילוי הפך ביום ז'] איז דאָך געשען לצורך הלילה [של יום ח'], לצורך פון דער אַנדערער נאָכט, איז דאָך [האי] יוֹמָא קָא גְרִים^ט [לכל הנס דיום הז', ואתי שפיר גם] וואָס מ'זאָגט בְּיָמִים הָהֵם בְּזִמְנָא הַזֶּה [אפילו בליל ח'].

יב

קושיא ז - מתוך הדרוש

לייבט סתירת לשון השאלות אם היה שמן ליום אחד, או לא

[ובעיקר קושיית בית יוסף דעל יום אחד היה מספיק השמן, הנה באמת בשאלות איתא הלשון שלא היה שמן 'אפילו' ליום אחד. אולם קשה דבמקום אחר כתב השאלות עצמו כלשון הגמרא שלא היה בו שמן 'אלא' ליום אחד, וצריך ביאור ליישב סתירת השאלות בזה]. (הקושיא בדברי רבינו, להלן באות לה)

יג

קושיות ודקדוקים בנוסח על הנסים

קושיא ח

להבין כוונת הלשון וּלְעֵמֶךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפְרָקְנָא בְּתֵימָם הָזֶה דייקא, דלכאורה היה לו לומר 'היום' הָזֶה נאָר וואָס דען, לאָמיר זען.

זאָגט ער [בנוסח התפלה, על הנסים וכו'] שְׁעֵשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ בְּיָמִים הָהֵם בְּזִמְנָא הַזֶּה.

אמר רבי יודן, קרייא מסייע למה דאמרי חברייא, וביום 'עֲשִׂרִים וָאַרְבָּעָה' לַחֲדָשׁ השביעי נאָספו כְּנִי יִשְׂרָאֵל בְּצוּם ובשָׁקִים וְאַדְמָה עָלֵיהֶם (נחמי' ט, א). ולמה לא אמר 'בְּעֲשִׂרִים וְשִׁלְשָׁה', משום בְּרִיָּה דְמוֹעָדָא. אין נימר דהוה בשוכתא [פירוש: אם תאמר שאָסְרוּ חג היה ביום השבת ולא היו יכולים לאסוף, ולכן עשאהו ביום כ"ד תשרי], לית יָכִיל [אי אתה יכול לומר כן], דְּאַתָּה מְחַשֵּׁב וְאַתָּה מְשַׁקֵּחַ צוּמָא רבא בחד בשובא [דאם כ"ג תשרי חל בשבת נמצא שהיה יום הכיפורים ביום ראשון בשבת, ואין בית דין עושים כן, אלא טעמא משום בְּרִיָּה דְמוֹעָדָא].

^{טו} לשון רבינו בזה הוא מלשון הבית יוסף בזה (באורח סימן תצד) בשם האגור וז"ל: כתב האגור בסימן תרס"ה, כתב ה"ר ישעיה (תוס' רי"ד חגיגה יח. ד"ה לא, ופסקי רי"ד שם) שאסור להתענות במוצאי חג שבועות אפילו בזמן הזה, וזהו אָסְרוּ חג אמרה תורה עֲשׂוּ אֶסֶר לחג (סוכה מה:). ובירושלמי קורא לאסרו חג בנה דמועדא, פירוש בן המועד, ואסור לומר צידוק הדין כי אם ביחיד, עד כאן. [והוא לאפוקי ממה שפירש שם הפני משה, כי 'בריה' דמועדא הוא מלשון סעודה, עיי"ש].

^{טז} כמבואר במשנה ברכות (נד:): הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, אומר בְּרוּךְ שְׁעֵשָׂה נסים לְאַבוֹתֵינוּ בְּמָקוֹם הַזֶּה.

^{טז} מלשון הגמרא בפסחים (סז:): שרב יוסף אמר בחג השבועות אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא.

וּלְךָ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ, וְלַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה וּפְרָקָן
'בְּהִיוֹם' הַזֶּה.

(ח) (ויש להבין) וואָס עפעס 'בְּהִיוֹם' הַזֶּה, [והיה לו לומר עֲשִׂיתָ] תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה וּפְרָקָן
'הִיוֹם' הַזֶּה, דעם טאָג איז געווען [אז ס'איז] איז געשען אַ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה. וואָס איז דער
'בְּהִיוֹם', 'אָזוי ווי' דעם היינטיגן טאָג. וואָס עפעס 'אָזוי ווי' דעם היינטיגן טאָג.

יד

קושיא ט

גם יש להבין למה בחנוכה מסיימן וְאַחֲרֵי כֵן פָּאוּ בְּנֵיךָ וכו', שהוא שבח ישראל, והלא העיקר רק להזכיר רק שבח המקום,
(ט) און דער וְאַחֲרֵי כֵן פָּאוּ בְּנֵיךָ, ער דערציילט מיר וואָס אידן האָבן געטון
דערנאָך. [והרי] דער עיקר דאָרף ער דערציילן [רק] דאָס נִס.
איך האָב נעכטן^{טז} גערעדט שוין פון דעם.

טו

עוד קושיות ודקדוקים בענין הנס, ובמצות נר חנוכה

[התחלת קושיא יא]

לְאָמִיר זַען, איך האָב נעכטן^{טז} שוין אויך מעיר געווען דערויף, אַז פֿרֶסוּמִי נִסָּא
[של נס דמילוי הפך] איז הערשט געווען ביי די נאָכט [בשעת ההדלקה].

(יא) דערנאָך האָב איך דערין מִתְבּוֹנֵן געווען [דיש להבין עוד עצם הענין שתקנו כאן
משום פֿרֶסוּמִי נִסָּא להדליק 'ברשות הרבים'], וואָרן לעולם ס'איז מיר שוין אַלץ פון נאָך
פריער קָשָׁה געווען, מ'געפינט נישט אין ערגעץ [שיתקנו לעשות איזה מצוה בשוק, משום
פירסומא ניסא].

טז

קושיא י

בגמרא יש ברייתא, מצוה להניחה בפתח ביתו מבחוץ, והדר בעלייה מניחה בחלון, ובשעת הסכנת מניחה על שלחנו ודיו
די גמרא זאָגט^{עב}, נֵר חֲנֻכָּה מְצוּה לְהַנִּיחָהּ בַּפֶּתַח, סִיּוֹאֵל זֵינן אַ הֵיכָל לְבִנֵי רִשׁוֹת
הָרַבִּים, [אָדער] בֵּי אַ חֲלוֹן [אם הוא דר עלייה]. - זאָגט די גמרא אַסאַך [זאכן, וועגן] פֿרֶסוּמִי
נִסָּא^{עג}. - [וורק] בְּשַׁעַת הַסַּכָּנָה, מְנִיחוּ עַל שְׁלַחְנוֹ וְדִיו.

יז

ועל זה אמר רבא, צריך נר אחרת להשתמש לאורה, אם לא דאיכא מדורה להשתמש לאורו.
ואדם חשוב שאינו רגיל להשתמש לאור המדורה צריך נר אחר אף על גב דאיכא מדורה

[נאָכדעם זאָגט די גמרא] וְאָמַר רַבָּא, צָרִיךְ נֵר אַחֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ.

און אַז ער האָט אַ מְדוּרָה [שרגיל להשתמש בה], ברויך ער נישט [נר אחר].

און אַ תְּלִמִיד חָקֵם בְּרויך האָבן [נר אחר, אפילו כשיש לו מדורה].

אָזוי זאָגט די גמרא.

^ט בליל א' דחנוכה (בקושיא ט, וישבו).

^{עא} בליל א' דחנוכה (בישוב קושיא י, באופן ראשון).

^{עב} בגמרא שבת (כא): תנו רבנן, נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ (פירש"י: משום פרסומי ניסא, ולא ברה"ר אלא בחצירו, שבתיהו היו פתוחין לחצר (אולם בתוספות כתבו דצריך להניחו בפתח החצר הסמוך לרשות הרבים עיי"ש)),
אם היה דר בעלייה [שאינו לו מקום בחצירו להניחה שם] מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים [מניחה מבפנים, כנגד
חלון הסמוך לרשות הרבים], ובשעת הסכנה [שהיה להם לפרסום חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית עבודה וזה
שלהם, כדאמרין בגיטין (יז)] מניחה על שלחנו ודיו. ○ אמר רבא, צריך נר אחרת [לעשות היכר לדבר] להשתמש
לאורה, ואי איכא מדורה [אש] לא צריך [נר אחרת, לפי שמשמש לאור המדורה, ויש היכרא שהנר של מצוה היא], ואי
אדם חשוב הוא [שאינו רגיל להשתמש לאור המדורה] אף על גב דאיכא מדורה צריך נר אחרת [דאי לא לא הוי היכר].

^{עג} הן בחנוכה, והן בפורים ובפסח (וכדלהלן בקושיא יא).

יח
ולכאורה קשה מה בא רבא להשמיענו דצריך נר אחר, והלא כבר נחלקו לעיל בענין אם אסור להשתמש לאורה, והיה לו רק לפסוק כמאן דאמר אסור להשתמש לאורה, וממילא נבין דצריך נר אחר כדי להשתמש לאורו, ולא ישתמש לאור נר חנוכה לכאורה פאָרשטייט מען נישט די גמרא [מה בא רבא להשמיענו בזה, והלא הדין של] אָסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ, איז דאָךְ שוין געשטאַנען אין די גמרא 'פריער', [ומובן מאיליו כי למ"ד זה היא צריך נר אחר, ואם כן] וואָס דערציילט ער מיר [דאָ אַז] איך ברויך האָבן [נאָך] אַ לעכט, [ודיו לרבא לפסוק כמ"ד זה ולומר] אָסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ, בקיצור. [און] דאָס ווייסט מען דאָךְ [שוין, כי] אַז מ'טאָר זיך נישט מִשְׁמֵשׁ זיין [לאורה, ממילא] מוז מען האָבן אַן אַנדערע לעכט [מיט וואָס] מ'זאָל זיך מִשְׁמֵשׁ זיין, דאָס ווייסט מען דאָךְ [אליין].

יט
ומתריץ הר"ן דרבא קאי על סוף דברי הברייתא דקתני בשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו, ואם כן כיון שהוא על שלחנו על כרחו משתמש לאור נר חנוכה, וקא סלקא דעתך דבכהאי גוונא לא צריך נר אחר, כיון דבלאו הכי לא יועיל זה לגמרי, ולזה משמיענו דאפילו כשהוא על שלחנו צריך נר אחר, כדי לזהר עד כמה שיוכל [נאָך] דער ר"ן זאָגט פֿשט'.

לעולם איז רַבָּא אויך מודה - אַזוי זאָגט דער ר"ן דעם קישור [דצריך נר אחר עס ההלכה של בשעת הסכנה] מניחו על שלחנו -.

לעולם איז רַבָּא אויך מודה [למאן דאמר] אסור להשתמש לאורה [וא"כ פשיטא דצריך נר אחר]. נאָר רַבָּא גייט דאָ אַזוי, ס'איז געשטאַנען [בהברייתא כאן] בְּשַׁעַת הַסַּכָּנָה מְנִיחוּ עַל שְׁלַחְנוּ, נו אַז ס'ליגט אויפן טיש, מוז מען דאָךְ בהכרח נהנה זיין [אף אם יניח גם נר אחר], אַז ס'ליגט אויף דעם טיש וואָס מ'זיצט. [דבשלמא] אַז ס'שטייט [הנר חנוכה] עַל פֶּתַח [ביתו] מִבְּחוּץ, איז דאָךְ דער אור [הנר חנוכה] מֵאִיר אויף אַינדֵרוֹיסן, [וכן כשמניחה] בְּחִלּוֹן איז רעכט [למאן דאמר] אָסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ [דמובן מאיליו שצריך נר אחר במקום שמשמש בו, דהא אי אפשר לו להשתמש על שלחנו בנר חנוכה שהוא מרחוק או מבחוץ, ואין צריך להשמיענו זה]. אָבער אַז ס'איז עַל שְׁלַחְנוּ, מוז מען דאָךְ [בהכרח נהנה זיין, ואפילו כשיניח שם גם נר אחר, ולזה משמיענו רבא כי] אף על פי כן ברויך מען 'דאָךְ' נעמען - מְשׁוּם הֵיכָר - אַ נֵר אַחֵר.

איבערדעם זאָגט רַבָּא צו 'דעם' צי [כן, לדברי הברייתא דלעיל מיניה]. אַזוי זאָגט דער ר"ן.

כ
אבל אכתי צריך עוד ביאור בזה, דלכאורה פשיטא הוא דצריך לעשות מזה שיוכל, אף כשבהכרח מניחו על שלחנו ומשתמש לאורו, ואמאי הוצרך רבא להשמיענו דצריך נר אחר (י) [אָבער] לכאורה ס'איז אַלץ נאָכנישט אַזוי מוֹבָן, דאָס פאָרשטייט מען דאָךְ אַליין, [דהאמנ] ווייל ס'איז אַ הכרח [שיהנה בעל כרחו], אָבער וואָס מ'קען, דאָרף מען באַוואַרענען.

אַזוי אַרומער [כשנר חנוכה בפתח ביתו מבחוץ] טאָר מען 'גאָרנישט' מִשְׁתַּמֵּשׁ זיין, און אַז ס'שטייט עַל שְׁלַחְנוּ ווייל ס'איז אַ הכרח [ליהנות, וכי סלקא דעתך שעבור כן יהנה ממנה להדיא, מבלי צירוף נר אחר].

נו אַטוּ מִי שְׁאָכַל שׁוּם יַחְזֹר וְיֵאכַל שׁוּם [וכקושיית המשל שבגמרא על כגון דא'] ע"ה.

ע"ה בר"ן על הרי"ף (שם): אמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה. נראה לי דנהי דרבא מודה דאסור להשתמש לאורה, וכיון שכן פשיטא דצריך נר אחרת, הכא הכי קאמר, דאף על גב דבשעת הסכנה כיון דמניחו על שולחנו על כרחו משתמש לאורה, אפילו הכי צריך נר אחרת, לעשות הֵיכָרָא בדבר.

[וכי] איבערדעם איז שוין אינגאנצן הוה'ה ה'רצו'עה?^{טו}

[צוליב] וואָס זאָל זיין אַ סְבָרָא, [א] ווייל ס'איז נישט מעגליך [להזהר לגמרים] איבערדעם ברויך ער שוין 'גאָרנישט' האָבן קיין נר, מעג ער שוין מִשְׁתַּמֵּש זיין [לאורה].

אַבער אַז איך קאָן מיר העלפֿן [בנר אחר, למה לא יעשה תקנה שלא ישתמש לנר חנוכה לחוד], סיי ווי ווען איך צינד על פֿתח מוז איך דאָך אויך האָבן נאָך אַ נר [אחר] כְּדִי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ, נו ווייל [שמניחו] על שְׁלֻחָנוֹ און איך 'מוז' דערפון [אויך] מִשְׁתַּמֵּש זיין, ברויך איך שוין נישט?, מעג איך שוין אינגאנצן מִשְׁתַּמֵּש זיין [לאורה]? ס'איז לכאורה קיין שום סברא נישט [שלא יצטרך נר אחר להשתמש לאורה], לכאורה פֿאַרשטייט מען נאָכנישט וואָס דער ר"ן זאָגט דאָ, וואָס ער איז דאָ מְסִבִּיר [אין] דעם קישור פֿון רַבָּא'ס מימרא [להבירייתא].

כא

קושיא יא

גם צריך להבין גוף הענין מה שתקנו להדליק נר חנוכה בחוץ, דלא מצינו כיוצא בזה בשאר מצות שיש בהם משום פרסומי ניסא, דסגי בהו כשמקיימן אותו בבית.

קלער איך אזוי.

(יא) [דהנה] לעולם דאָ איז מיר דאָ קֶשֶׁה געווען לכאורה (כדלעיל באות טו).

מ'געפינט נישט קיין שום מִצְוָה, [קייין שום] מִצְוָה, [אפילו ביי] די אַלע [מצות שעושין בפסח לזכר] יְצִיאַת מִצְרַיִם [אלס] זְכָר אויף נְסִים [דגם שם יש חיוב פירסומי ניסא], און פֿורִים טאַקע, די מְגִלָּה ליינען [שגם שם הזכירו ענין פרסומי ניסא להלכה^{טז}, אמנם] מ'טרעפט נישט אין ערגעץ מ'זאָל מוזן אַרויסגיין 'אויף די גאָס', אויף קיין שום נס.

און פֿאַרוואָס עפעס מַה נִשְׁתַּנָּה נר חֲנוּכָּה [אז ביי דעם] מוז מען אַרויסגיין [אין] די גאָס, וועגן [פֿרסומי ניסא, פֿאַרוואָס נר חֲנוּכָּה קען מען נישט צינדן אין שטוב].

כב

תירוץ החתם סופר – על קושיא יא

וראיתי בחתם סופר שעמד בזה, משום שכן היה בשעת הנס, שלא ידעו כל העולם מה שנעשה בפנים בבית המקדש, רק על ידי שפירסמו הנס לכולם, וזכר לזה צריך לעשות המצוה בפרסום רב בשוק

איך האָב געזען דערנאָך היצט, אַז דער חתם סופר^{עח} שטעלט זיך דערויף, ס'מוז האָבן אַ טַעם.

^{טו} בגמרא ברכות (נא): בעו מיניה מרב חסדא, מי שאכל ושתה ולא בירך [פירש"י: לפניהם קאי, אברכת המוציא וברכת היין], מהו שיחזור ויברך, אמר להו מי שאכל שום וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף [כדי שיריח יותר, כלומר יוסיף על סרחונו].

ובגמרא שבת (לא:): דרש רב עולא, מאי דכתיב (קהלת ז, יז) אֵל תִּרְשַׁע הִרְבֵּה וגו', הרבה הוא דלא לירשע, הא מעט לירשע, אלא מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר ויהא ריחו נודף [פירש"י: פירוקא הוא, כלומר הכי קאמר קרא, אם רשעת מעט אל תוסף על רשעך, דמי שאכל שום וריחו נודף כבר לחבריו, כלום יחזור ויאכל עוד אחר, ויהיה נודף יותר לזמן ארוך].

^{טז} פירוש וכי כבר הותר הדבר לגמרי. והוא לשון המורגל בספרים ומקורו בדברי חזו"ל בירושלמי סוטה (פ"ז

ה"ה), ובויקרא רבה (כח, א), ועוד בכ"מ במדרש.

^{טז} עיין בגמרא ורש"י מגילה (ג: ד. יט. ועוד).

^{עח} בדברשות חתם סופר ("ח"א ברפ"י דף סד. א' דחנוכה תקס"ח, ד"ה במדרש): דיש להבין מאי טעמא קבעו הגר על הפתח ברשות הרבים כדי לפרסם הנס ביותר, ולא סגי להו כעין פרסום נס דאורייתא באכילת פסח וסיפור יציאת מצרים, ומגילת אסתר, שנעשה בתוך הבית, ולא על פתח הבית מבחוץ. ויש לומר דשאני התם שהנס בעצמו היה גלוי ומפורסם לכל העמים, וגם הנס בעצמו אינו מראה חיבתו עלינו כל כך, דיש לומר שעשה כן למען ידעו

זאָגט דער חתם סופר, ווייל די אַלע נְסִים וואָס מ'האָט געטון, האָט מען געוואוסט אינדרויסן, [אַבער] דעס נס פון די קִנְקָנִים [מה שנתמלא הפך עצמו או הנרות וכדברי הבית יוסף], דעס איז דאָך געווען אין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ [בפנים], דאָס האָט געזען [רק] דער פֿהֵן, ווער האָט געוואוסט אינדרויסן אַז דאָ איז געשען אַ נס, האָט מען געמוזט מאַכן פֿרֶסוּמִי נִסָּא.

[איבערדעם] איז דאָס אַנדערש, דעס מוז מען האָבן פֿרֶסוּמִי נִסָּא.

כג

עוד תיריץ מהחתם סופר [עם הוספת ביאור] - על קושיא יא

ועוד כתב בזה החתם סופר, דאן היה עיקר הנס כדי לחזק כח החכמים בתורה שבעל פה, וכמבואר בספרים דכל החשש טומאה היה רק על טומאה דרבנן שתקנו להיות הנכרים כובים, לכן עשו מזה פירוסם רב כדי לחזק הכח של תורה שבעל פה, ובמה שלחמו בזה נגד כתות הצדוקים

און [ער] זאָגט נאָך צי נאָך עפּעס^ט [דהוא מטעם שכל הנס לא היה לשום צורך אחר, רק בכדי להראות חיבתו לבני ישראל. ווי] טאַקע דער אַמְת, טאַקע דאָס זאָגן זיי דאָך אַלע^פ, אַז דאָס איז געווען [ווייל די] תּוֹרָה שֶׁבֶּעַל פֶּה איז דעמאָלטס נְתֻחָזק געוואָרן.

[ווייל] די יוֹנִים האָבן געוואָלט אַרײַנברענגען שְׁכָלִיּוֹת, [און] ס'איז געווען דעמאָלטס בֵּימֵי הָהֶם די צְדוּקִים^א [וואָס] זיי האָבן געוואָלט אַרײַנברענגען [ח"ו שלא להאמין בדברי חכמי"ל שבתורה שבעל פה, און] די מִלְחָמָה איז דאָך געווען מיט די פֿרִיזִים^ב, טאַקע מיט די רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל [המתיוונים], אַזוי זעט מען דאָך אין יוסיפון זעט מען כסדר^ב, זיי האָבן געוואָלט [די] תּוֹרָה שֶׁבֶּעַל פֶּה אונטערברענגען.

און דאָ האָט מען געוויזן [אַ נס לצורך גזירה 'דרבנן', שהרי] ס'איז געווען אַ טוּמְאָה דִּרְבָּנָן אינגאַנצן, טוּמְאָת זָבִים [מה שתקנו חכמים שיהיו הגוים מטמאים כזבים^ג], ונעשה הנס רק כדי להנצל מטומאה דרבנן.

כד

- אַ חֲדוּשׁ, ער איז דאָ שטאַרק מַעִיר דערין דער חתם סופר.

דער חתם סופר פרעגט^פ [על מה שהקשה בביאורי הרא"ם דהלא] טוּמְאָה הוֹתֵרָה בְּצַבּוֹר, און [על זה תירצו^פ דהנס היה ווייל] ס'איז אַ חֲכִיבוּת.

כל באי העולם כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו. מה שאין כן בחנוכה, שהנס של נרות היה בסתר בבית המקדש, ומי ראה וידע זה, רק הכהנים הניגשים אל ה', והרוצה יכחיש כל אלו ואין כאן כבוד לשמו. ולא היה בכל זה שום 'צורך', רק להודיע לנו חיבתו ורצונו עמנו, וכן כתב להדיא הראב"ד בספר דברי מלכות בית שני שחיבר עיין שם. ואם כן מהראוי לנו לפרסמו ביותר ברשות הרבים בפומבי.

^ט [להלן שם (דף סט. ד"ה הרודאים): כבר כתבתי שעל ידי נס חנוכה נתחזק ונתפרסם כי תורה שבעל פה הסכימו משמים, כי היה השמן טמא רק בטומאת זיבת עכור"ם, ואפילו הכי נעשה נס.

^פ עיין בביאורי הרא"ם על הסמ"ג (הל' חנוכה) ובפרי חדש (א"ח סימן תרע), ובפני יהושע (שבת כא:), וחכם צבי (סימן פז), ועוד.

^א ועיין בזה באורך בדברי רבינו ליל ה' דחנוכה תשי"ז (ובדברי יואל לחנוכה אות עד).

^ב מלשון הפסוק (דניאל יא, יד) וּבְנֵי פְרִיזֵי עִמָּךְ יִנְשְׂאוּ לְהַעֲמִיד תְּהוֹן וְנִכְשָׁלָה.

^ג עיין שם באורך בפרק יח ופרק כ.

^ד דמן התורה אין הנכרי מטמא בזיבה, וחכמים תקנו שיהיו מטמאים, וכמבואר בגמרא שבת (יז:.) ונדה (לד:.) ובגזירת י"ח דבר (שבת שם) גזרו עוד דאף כשאינם זבים הם מטמאים כזבים לכל דבריהם, ועיין בתוספות ומהרש"א (שבת כא: ד"ה שהיה מונח).

^ה בחידושי חתם סופר (שבת כא: ד"ה ולא מצאו): הרא"ם בביאורי סמ"ג (הל' חנוכה) הקשה מה צורך לנס חנוכה, הא טומאה הותרה או דחוייה בציבור, ואם כן יעשו שמן בטומאה וכו'. ○ ובישוב קושיתו נראה לי, בלאו הכי נמי צריך עיון מה צורך בנס, ומה היה בכך אם היו מתבטלים מהדלקת מנורה עוד ח' יום עד שיעשו שמן בטמאה, והלא כמה שנים בטלה עבודה בימי היוונים. ○ אבל הענין הוא כך, דודאי היו שמנים הרבה בפכים

זאָגט ער [דאכתי קשה, דהלא הדין של] **טומאה הותרה בצבור** איז דאך נאָר [ביי] **טומאת מת**, [אבער ביי] דעם אַז מ'האָט די גוים געמאַכט פֿונִים, דאָס איז דאך נישט קיין **טומאת מת**, **טומאת זיבה** איז דאך 'נישט' הותרה בצבור. -

כה

[ועכ"פ] איז נאָר געווען דער גאַנצער ספֿק¹⁵ ווייל ס'איז אַ **טומאה דרבנן**, [וכשנעשה הנס] דורכדעם איז נתחזק געוואָרן - אַז דער בורא כל עולמים האָט געטון אַ נס פֿאַר אַ **טומאה דרבנן** - איז נתחזק געוואָרן תּוֹרָה שְׁבַעל פֿה, אַלע גזרות חכמים. איז דאָס אַ זאך וואָס מ'האָט געמוזט מִפְּרָסָם זיין¹⁶, [ווייל] דעם גאַנצע מִכָּן פֿונעם נס איז געווען אויף מִפְּרָסָם צו זיין, [איבערדעם] האָט געמוזט זיין פֿרסומי נִסָּא [ולכן תקנו להדליק בחוץ דייקא].

כו

קושיא יב - מהחתם סופר

ועוד כתב החתם סופר ליישב עוד קושיא שהביא מהזרוע יעקב, על הנוסח שאומרים וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת 'בְּחִצְרוֹת' קִרְשָׁה, דהלא המנורה מודליקין בהיכל ולא בחצר מיט דעם גייט ער ווייטער¹⁷ [לייבש] מיט דעם, [דעם] וואָס מ'פרעגט די קושיא, דער זרע יעקב¹⁸ פרעגט [זמן אויף דעם] וואָס ס'שטייט [בנוסח על הנסים] וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת 'בְּחִצְרוֹת

הרבה שלא היו טמאי מת, דכלי חרס אינו מטמא מגבו, אבל הכל היה טמא בטומאת גוים שהם כזבים לכל דבריהם מדרבנן, כיון ששלטו בכל אשר להם כמה שנים, וגם בטומאת עבודה זרה שאינה אלא מדרבנן, עיין לשון רש"י שבת פ"ג ע"ב ד"ה דרבנן כו', דכל שאינו תקרובת לעבודה זרה בודאי אינו אלא מדרבנן. והנה לא הותרה בציבור אלא טומאת מת, אבל לא טומאת זבים ומצורעים, וטומאת גוים ועבודה זרה, וכן כתב ברא"ם (שם) ופרי חדש (או"ח סי' תרע). ○ אמנם במקום אחר כתבתי (ע"י הגהות חת"ס מעיל"ה) כי דוקא זב ומצורע עצמו שהטומאה יוצאה מגופו, לא הותרה בציבור, אבל מגע זב ומצורע לא עדיף ממת שרץ ונבלה, וכן משמע מלשון רמב"ם פ"ז מקרבן פסח הלכה ח', וכן מוכרח ממה שכתבו תוספות מעיל"ה ח' ע"א ד"ה הוכשרו וכו' ע"ש וק"ל, וצריך עיון. ○ ואמנם יש לומר, הגוים המה כזבים שייצא טומאה מגופם והחמירו גם במגעם וכו'. ועל כן היו חכמי הדור אז נבוכים, אם לעשות שמן בטומאת מת ולומר דהותרה בציבור, הרי מן התורה יש כאן שמן טהור ומש, ואיך נעשה שמן בטומאה להדליק, ואם נדליק בשמן הטהור, הרי אנו עוברים על טומאה דרבנן שלא הותרה, ואם נניח מלהדליק, הרי גרמי רבנן ביטול הדלקת המנורה, ואע"ג שיש כח ביד חכמים לעקור בשב ואל תעשה (יבמות ז.), מ"מ היה הדבר קשה בעיניהם, והראה להם הקב"ה נחת רוח במעשיהם שנעשה נס הזה, כדי שיהיו דברי חכמים קיימים.

ובחיודשי חתם סופר (ראש השנה כד: ד"ה כדרך): והנה ראיתי בפנים בבאיורי רא"ם (על הסמ"ג שם) שהקשה הא יכולים לעשות שמן בטומאה ולהדליק בציבור דחיי טומאה, כשם שדחי שבת. ויתרין דעשיית השמן הוה רק מכשירי מצוה ואינו דוחה טומאה וכו'. ואמנם בדברי אלו מחוסרי הבנה לפע"ד וכו'. והוא עצמו כתב לעיל מזה שהכל היה טמא מטומאת ע"ז של גוים שלרבי עקיבא מטמא כנדה (שבת פב:) עיי"ש, וא"כ הא קי"ל טומאת מת הוא שהותרה או דחוייה בציבור, משא"כ זבין ומצורעין ונדה, ואם כן שמן של טומאת עבודה זרה לא דחי בציבור, משא"כ של טומאת מת מחמת שנגע במנורה שנגמרה ע"י טמאי מתים, הותרה או עכ"פ דחוייה בציבור וכו'.

¹⁵ נסנתפקו אם להדליק בשמן טמא, עד שעזרו להם מן השמים להמציא שמן טהור. וכמבואר בדברי חידושי החתם סופר דלעיל.

¹⁶ כדי לפרסם כח התורה שבעל פה וכח גזירות החכמים, במה שעשה השי"ת נס לחזק ולקיים גדריו כחז"ל. ועל דרך שאמרו דברי סופרים צריכין חיזוק, ואין דברי תורה צריכין חיזוק. ואתי שפיר מה שתקנו בנס חנוכה יותר פירסום מבניסי התורה. (מחידושי תורה תשכ"ז, לימים נוראים סוכות וחנוכה).

¹⁷ בדרשות חתם סופר (ח"א בדפ"י דף סו, שנת תקצ"ב): והדליקו נרות בחצרות קדש וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו וכו'. בספר זרע יעקב בפרק קמא דשבת הקשה, הא דהלכת המנורה היתה בפנים, ומאי טעמא שביק לשון 'היכל דבד' שהזכיר תחלה, ואמר והדליקו נרות 'בחצרות' קדשן, הלא הנרות היו בפנים ולא בחצרות. ○ ולפע"ד, לפי מה שכתב הרמב"ם וכן הדלקת נרות כשרה בזרים, לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן בחוץ מותר לזר להדליקן, עכ"ל. והוא מש"ס דיומא (כד:), ועיין שם בתוספות ישנים, ושיח יצחק (על המשנית). ומה שהקשה הגאון עץ חיים (פרשת בהעלתך) הא הדלקה במקומה בעינן (שבת כב:), יש לומר דהדלקה כשרה בחוץ אפילו תעמוד המנורה כך בחוץ, נהי דמנורה נוכח השלחן מעכב, היינו לכללות הבנין הוא מעכב, אבל מצות הדלקת

קִדְשָׁךְ, [דקשה וכי] האָט מען געצינדן אין חצר, [והלא] די מְנוּרָה האָט דאָך געמוזט שטיין בפנים, מְנוּרָה בְּדָרוּם^א [ההיכל], 'אין' בית המִקְדָּשׁ.

כו

תירון החתם סופר - על קושיא יב

ועל זה מתרין החתם סופר דבימי נס חנוכה אכן הדליקו המנורה בחצר, מטעם פירסומי ניסא, או לפי שהיתה ההיכל עדיין מלאה גלולים. והוא על פי המבואר ברמב"ם דרך העריכה צריך להיות בפנים כמבואר בקרא, אבל ההדלקה יכולה להיות גם בחצר, ועל זה אמרו דהדלקת המנורה כשורה אף בור

זאָגט ער, ברענגט ער [אַז] פונעם רמב"ם^א זעט אויס, אַז יֵעָרֵךְ אֶת הַנֵּרוֹת [לפני ה'] (אמור כד, ד) [קאי רק על העריכה ולא על הדלקה גופה, שהרי בהדלקה אמרו] ס'איז כְּשֶׁרָה בְּזֶר, [וזר הרי אסור ליכנס בפנים, והיינו] אַז דער פֿהָן איז עס מַעְרִיךְ בַּפְּנִים^ב, מעג מען עס אַרויס טראָגן, און דער זר מעג עס אָנצינדן בחוץ.

[ולפי זה] קאָן זיין, [דמכיון] אַז ס'איז געווען מְלָאָה גְלוּלִים דאָס הֵיכַל, האָט מען געצינדן אינדרויסן, אַזוי ברענגט ער.

און דערנאָך גיט ער אַ זאָג, וועגן פֿרסומי נִיפֿא.

דער חתם סופר זאָגט עס אַזוי, דעם פֿשט.

כח

מה שקשה על תירון החתם סופר

אולם מה שמחדש לומר דעצם הדלקת המנורה שהוא מעבודת המקדש, עשו זאת בחצר, הוא חידוש שלא משמע כן מדברי שאר המפרשים שכתבו שהדליקו נרות ארוכים עד בפנים. וגם אינו מוכן למה נימא דהיכל היה מלאה גלולים יותר מבחצר שכבר עשו שם העבודה

[נאָר] לכאורה ס'איז אַביסל אַ וואונדער, ס'זעט נישט אויס [מדברי שאר המפרשים,

הנרות מקיים אפילו עומדת דולקת בחוץ, והוה שפיר הדלקה במקומה. ○ ולפי זה נראה לי, אַז היה ההיכל מלא גלולים, עד שפינו את היכל וטהרו את מקדשך, אַז לא הדליקו נרות בפנים, אלא בַּחצוֹת קִדְשָׁךְ בעזרה. וזוה נתפרסם הנס, שכל ישראל ראו הנרות דולקים ח' ימים רצופים, דאלו היתה המנורה בהיכל לא ראו הנס אלא הכהנים, אבל בחצרות קדשך נתפרסם הנס, ולפיכך תקנו להדליק בפתחי החצרות. ○ ומיושב קושיית בית יוסף מה נס נעשה ביום ראשון, והשתא אתי שפיר, דידוע דצריך שמן יותר במקום שהרוח שולט ונושב בהאש, ממה שצריך כשעומד בפנים בחדר מכוסה, ובפך לא היה אלא כשיעור הדלקה לילה אחת כשמדליקים בפנים, ולא כשמדליקים בחוץ בחצרות קדשך, ומ"מ דלקו כל הלילה, על כן גם בליל ראשון היה נס. והיינו המשך והדליקו נרות בחצרות קדשך ולא בפנים בהיכל, על כן קבעו שמונת ימי חנוכה ולא רק שבעה, כי גם ביום הראשון היה נס.

^א כמבואר בגמרא יומא (לג: ו) מנחות (פז:).
^ב הרמב"ם (בית המקדש ט, ז). ולשונו הובא לעיל בדברי החתם סופר.
^ג ועיין בזה בשו"ת אבני נזר הלכות חנוכה (סימן תק) שהביא דברי הרמב"ם, וכתב: ותמוה דבתורת כהנים אמרינן יֵעָרֵךְ אֶת הַנֵּרוֹת לִפְנֵי ד', שלא יתקן מבחוץ ויכניס. וצריך לומר דקביעות הנרות במנורה הוא עֲרִיקְתּוֹ, ולא נקרא מתקן מבחוץ אלא אם קבע הנרות במנורה מבחוץ. [ועיין עוד בזה במנחת חינוך (מצוה צח, אות ט), ובדברי רבינו בליל ב' דחנוכה תשי"ט (ובדברי יואל באות כח)].

שהדליקו מנורת המקדש בחוץ, וכדחזינו כן] **די פריערדיגע פלאַגן זיך אַלע^צ וויאַזוי מ'האַט געצינדן** [דהאיך לא נטמא המנורה עצמה, על ידי הכהנים שהיו טמאי מתים, ותרצו כי הם עמדו 'בחוץ' והדליקו] **מיט גרות אַרויכים** [להמנורה שעמדה 'בפנים', והיינו בפשוטי כלי עץ].

כט

און [בכלל] **ס'זעט נישט אויס אַז ס'איז געווען דעמאַלטס נאָך מ'לאָה גלולים** [בהיכל יותר מבעזרה, און] **ס'איז דאָך** [שוין] **געווען אַש על המזבֿח** [והחיצון, שמשם לקחו אש להמנורה כדינו, און] **מ'האַט דאָך מקריב געווען קרבנות דאָרטן** [בעזרה], **און פונקט די מנוֹרה** [שבהיכל] **האַט מען אַרויסגעטראָגן אינדרויסן^צ**.

ל

התחלת ישוב קושיא יב - לדרכינו

נאָר איך האָב שוין לאַנג געזאָגט אַמאָל^ה [קצת באופן אחר], **ס'קאָן גאָר זיין אַזוי** [שהכהנים הדליקו גם נר 'חנוכה', וזה שפיר היה 'בחצר', ולפירסומא ניסא (וכדלהלן)].

לא

קושיא יג

וגם יש להבין מה שאמרו בנמרא לְשֹׁנָה אַחֶרֶת קְבָעוּם ועשאוּם ימים טובים. ולמה לא תקנוהו מיד באותה שנה שנעשה הנס ונקדים לדקדק עוד, דהנה] **די גמרא זאָגט^ס, לְשֹׁנָה אַחֶרֶת קְבָעוּם** [ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה], **מ'האַט עס געמאַכט אַכט טאָג**.
יג) פרעגן זיי פאָרוואָס לְשֹׁנָה אַחֶרֶת, פאָרוואָס נישט היצט.

לב

ישוב הקישיות בענין המצוה והנס

ישוב קושיא יב

אמנם במה שאומרים וְהִדְלִיקוּ גִּירוֹת 'בְּחֻצוֹת' קִרְיָשָׁה, כבר ביארתי בוה דלא קאי על מנורת המקדש, אלא על גרות חנוכה. כי הכהנים ברוח קדשם ראו שכבר הגיע אז זמן הנס שהיה מקובל בידם ממה שהובטח לזקנם אהרן הכהן בפרשת בהעלותך דשֶׁלך גְּדוּלָּה מִשְׁלָחַם, וכמבואר ברמב"ן שם

[נאָר] **קאָן זיין אַזוי**.

דער אָמַת, די פֿהִנים האָבן שוין געוואוסט [מענין נר חנוכה], **זיי האָבן שוין געזען** [שהגיע הזמן להיות] **אַ נֵס**. [ווייל] **לעולם זענען זיי דאָך מקובל געווען** [מימות משה רבינו] **אויף חנוכה**.

[ווי] **דער רמב"ן זאָגט דאָך^צ** [בפסוק] **בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת** [בהעלותך ח, ב] [ופירש"י שאמר לו הקב"ה לאהרן] **שֶׁלך לעולם קיימת**, [אַז דאָס] **מיינט מען גִּירוֹת חנוכה**.

^צ עיין בזה בבאורי הרא"ם (שם) ופרי חדש (שם), ועוד.

^{יד} ועיין עוד בזה בדברי רבינו ליל ח' דחנוכה תשי"ז (ובדברי יואל אות קכג).

^{צה} בכמה דרושים. ומהם בליל א' דחנוכה תשי"ד (לשון קדשו קונטרס רסא), עיין שם באורך. וגם שם הזכיר שכבר אמר זאת כמה פעמים. [וכן הזכיר רבינו זאת בליל ח' תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס שיח)].

^{צב} ברמב"ן ריש בהעלותך (ח, ב): למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא, ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלחם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב, לשון רש"י ממדרש אגדה. ולא נחברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות וכו'. ○ אבל ענין ההגדה הזו לדורש רמז מן הפרשה על חנוכה של גרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר, ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶמְרָתָּ אֵלָיו, יש חנוכה אחת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים

זיי האָבן געוואוסט אַז ס'דאַרף קומען חנוכה, און זיי האָבן געזען דעם אַז ס'איז געבליבן דאָ אַ פּף טהור, האָבן זיי דאָס אַלעס געוואוסט.

נאָר פאַר די וועלט האָט מען [נאָך] נישט געקאָנט אַרויסגעבן, [אז] ס'זאָל זיין פּרסומי נישא, ס'זאָל נתפרסם ווערן.

אַבער זיי האָבן שוין געוואוסט פון דעם נס, [וממילא] האָבן זיי 'שוין' געצינדן חנוכה לעכט, טאַקע באוועגן האָבן זיי שוין געצינדן חנוכה לעכט.

לג

[וממילא] דעם וואָס ער זאָגט דאָ [והדליקו נרות בחצרות קדש] דערציילט ער מיר נישט [אז] זיי האָבן געצינדן די 'מנוחה' [של עבודת בית המקדש. דאס כן יוקשה] לכאורה וואָס דאַרף מען דערציילן אַז זיי האָבן געצינדן די מנוחה, און לְמַשָּׁל ווען ס'העט נישט געווען קיין נס, [נאָך] ס'העט געווען שְׁמֵן טָמא, העט איך אויך גיווען געזאָגט [שהדליקו המנוחה] אַז טומאָה הוּתָּרָה בְּצָבוּר, ווען ס'העט נישט געווען דעם חֲבִיבוֹת [להראות להם הנס, ואם כן מהו החידוש לספר עצם הדלקת המנוחה, ואם בא לספר מה שחינכו את ההיכל] פאַרוואָס זאָגט ער נישט [אז] מ'האָט מְקַרֵּב געווען קרָבָנוֹת.

[אמנם] מ'דערציילט דאָ נישט [עניני העבודה שעשו, אלא] מ'דערציילט אַז מ'האָט שוין געצינדן חנוכה לעכט, 'בְּחִצְרוֹת' קְדֻשָּׁה, טאַקע 'דאָס' דערציילט ער מיר.

לד

[קושיא ה, וקושיא ז]

ובזה תירצתי קושיית הבית יוסף, וגם ישוב סתירת השאלות בענין זה, ובמקום אחד כתב כלשון הגמרא שלא היה בו להדליק 'אלא' ליום אחד, ובמקום אחד כתב שלא היה בו להדליק 'אפילו' יום אחד.

מיט דעם איז פאַרענטפערט אַ טאָפּלטע קשָׁיא.

[איינס דעם וואָס] דער בית יוסף פרעגט [אז אין] דעם ערשטן טאָג איז נישט געווען

קיין נס.

לה

[און צווייטענס] האָב איך שוין אַסאַך מאַל געזאָגט [מה דקשה עוד, אז] אין שאלות שטייט¹², הייבט ער אָן קודם צו זאָגן, - דאָ [בגמרא] שטייט וְלֹא הָיָה [בו להדליק] 'אַלֵּא' יום אֶחָד, און אין שאלות [שטייט] - וְלֹא הָיָה [בו להדליק] 'אַפִּילוּ' לְיוֹם אֶחָד, און מיט אַן עֲמוּד ווייטער¹³ זאָגט ער אויכעט, וְלֹא הָיָה [בו להדליק] 'אַלֵּא' יום אֶחָד. [ונמצא] ס'איז אין שאלות אַליין אַ סְתִירָה.

ותשובה, וחנוכה שקרויה על שמם, והיא חנוכה בני חשמונאי, ולפיכך הסמך פרשה זו לפרשת חנוכה המזבח, עכ"ל [במגילת סתרים]. ורראתי עוד בילמדנו [תנחומא בהעלותך, סימן ה] וכן במדרש רבה (שם טו, ו), אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתיירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שביית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אַל מול פְּנֵי הַמְּנוּחָה יֵאָדְרוּ וכו'. והנה דבר ידוע שכשנאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכה חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותו.

¹² בשאלות דרב אחאי (פרשת וישלח שאלתא כו, ד"ה ברם צריך אי): דְּמַחֲיִיבֵינוּ לְאֶדְלֹקֵי שְׁרָגָא תְּמַנְיָא יוֹמֵי, דְּהָהוּא לִוְגָא דְּאִישְׁתַּפַּח בְּהִיכְלָא, וְהָוָה בֵּיהּ שְׁעוּרָא יוֹמָא חָד, וְאֶדְלִיקוּ מִיְמֵיהּ תְּמַנְיָא יוֹמֵי, הִלְכָּךְ תְּקִינּוּ רַבְּנֵי תְּמַנְיָא יוֹמֵי לְאֶדְלֹקֵי שְׁרָגָא דְּחֻנְכָּה לְפִרְסוּמֵי נִישָׁא וכו'.

¹³ בהמשך דברי השאלות שם (ובקצת דפוסים הוא בשאלתא כז) הביא דברי הבריייתא שבגמרא, וכתב שם הנוסח וז"ל: ומאי חנוכה וכו', ולא מצאו שמן אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו להדליק 'אפילו' יום אחד, ונעשה להם נס והדליקו ממנו שמנה ימים.

לו

ישוב קושיא ז

והוא דלעולם בשמן הנמצא בפך היה מספיק ליום אחד, אבל לאחר שנמלך קצת משמן הפך לצורך הדלקת ליל נר חנוכה, שוב לא היה מספיק השמן שבפך לצורך הדלקת מנורת המקדש אפילו ליום אחד

[ולדרכינו] קען זיין ס'איז ביידע אַמַת.

נו אַז מ'האַט געצינדן 'חֲנוּכָּה לַעֲכֹט', וועט מען דאָך נישט גיין צינדן מיט שְׁמֵן טָמֵא, [שהרי] דאָס גאַנצע נֶס [היה רק להראות חיתתם שנעשה להם נס להדליק בטהרה אפילו מטומאה דרבנן]. דאָס גאַנצע איז געווען [כדי] מְפָרְסֵם צו זיין אַז ס'איז געווען טָהוֹר. [ואם כן בעל כרחך הוצרכו ליטול השמן גם למצות נר חנוכה, מאותו פך אחד 'טהור' שהיה מונח בחותמו של כהן גדול].

[וממילא] האָט מען דאָך געמוזט נעמען דעם פֿך אַרויס 'אינדרויסן' און צינדן [נר חנוכה, כדי צו] ווייזן דאָס נֶס אינדרויסן, [וגם זה] האָט געמוזט זיין שְׁמֵן טָהוֹר.

לז

[ונמצא דלעולם] אויף [להדליק] אין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַליין, איז געווען [גענוג אויל] אויף 'איין טאָג', אַז מ'איז אָבער געגאַנגען צינדן חֲנוּכָּה לַעֲכֹט אויך, פֿאַר דעם איז שוין נישט געווען [גענוג], איבערדעם איז טאָקע נישט געווען 'אַפִּילוּ' יום אֶחָד, איז שוין נישט געווען.

לח

ישוב קושיא ה

וממילא שפיר הוצרכו לנס גם ביום ראשון, שיתרבה שוב השמן עד כדי שיעור כל הדלקת יום אחד

איבערדעם איז טאָקע געווען דאָס נֶס [אויך] דעם ערשטן טאָג, ווייל מ'איז געגאַנגען צינדן חֲנוּכָּה לַעֲכֹט.

לט

איבערדעם [מה שאומרים] וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת טָאָקע דאָס איז [הכוונה על הדלקת נר חנוכה. און] איבערדעם איז טאָקע שוין געווען [אויך] דעם ערשטן טאָג דאָס נֶס. [ועל זה מסיימין לומר וְקָבְעוּ 'שְׁמוֹנֵת' יְמֵי חֲנוּכָּה].

מ

התחלת ישוב קושיא יג

[וממילא] דאָס ערשטע מאָל [באותה שנה] האָט מען נישט געקאָנט מאַכן נאָך [תקנת היום טוב], וואָרן ס'איז נאָכנישט נְתַפְרָסֵם געווען דאָס נֶס, ווען ס'איז נְתַפְרָסֵם געוואָרן [בשעתו] אין די אַכט טאָג דאָס נֶס. [ולכן לא תקנוהו עד לשנה האחרת, שבינתיים כבר נתפרסם הנס].

מא

ישוב קושיא ו (באופן שני)

ומכל מקום תקנו להדליק גם ביום ח' / אף שכבר נעשה הנס לזה מבעוד יום ה' / משום דמכל מקום 'פירסום הנס' לא היה עד הלילה, כשהדליקו נר חנוכה בחוץ, וראו שהספיק השמן גם לזה

אפילו [אז] איך וועל זאָגן ס'איז געבליבן אין פֿך, ווי דער בית יוסף זאָגט [באותו תירוץ, שהנס היה דמיך נתמלא הפך ביום ראשון, וכבר הקשה על זה הפרי חדש דאם כן] נו איז דאָך דעם לעצטן טאָג נישט געווען [קיין נס מער].

[אבל לדרכינו אתי שפיר דבליל ח' היה בו] פֿרָסוּמִי נִסְאָ [וואָס דאָס] מוז מען דאָך מְפָרְסֵם זיין [להדליק גם נר חנוכה, והפרסומי ניסא היה בליל ח', דאף שכבר נתמלא הפך בעוד יום ז', אבל בליל ח' נתפרסם שנתרבה עוד השמן שבפך להספיק להדליק ממנו גם הנר חנוכה שמבחוץ].

מב

ישוב קושיא יא

ומהאי טעמא תקנו להדליק בחוץ משום פירסומא ניסא, משום שכן היה גם בשעת הנס, שנתפרסם הנס כשהדליקו ממנו בחצר, לשם נר חנוכה

[ומהאי טעמא אתי שפיר גם כן למה תקנו לדורות להדליק נר חנוכה בחוץ דייקא משום פירסומא ניסא, מה שלא תקנו בשאר מצות שהם לזכר על הנסים. לפי דשאני הכא שהנס גופא היה באופן כזה, כי היה כאן גם כפול, דחוץ מנס המנורה שהיה בהיכל, נתרבה עוד הנס להספיק שמן מהור גם להנרות שהדליקו הכהנים בחצר המקדש, כדי שיתפרסם בחינת הנס לכל ישראל, ועל כן תקנו לעשות כן לדורות לזכר הנס, וכעין מה שכתב החתם סופר^ט לפי דרכו דכל זכר לנס יש לעשות מעין המאורע. ובאמת בשביל נס המנורה שבהיכל לחוד, היה מספיק לעשות זכר לנס רק בתוך הבית, כמו בוכרון שאר נסים שהם מאוריותא, אבל לזכר הנס שנעשה כאן בחצר משום פרסומי ניסא, קבעו חכז"ל להדליק על פתח ביתו מבחוץ דייקא. (מחדוש תורה, ודברי יואל)].

מג

המשך ישוב קושיא יג (באופן שני)

ומהאי טעמא עיקר התקנה לדורות נעשה לשנה האחרת, לאחר שכבר נתפרסם הנס בכל העולם, כי עיקר התקנה הוא על הפירסומי ניסא אף בחוץ

אויף איבער'ס יאָר איז עס שוין נַתְפָּרְסָם געוואָרן אויף דער וועלט פון דעם וואָס ס'איז געווען היצט [אַז] זיי האָבן געצינדן [גם 'נר חנוכה']. האָבן זיי עס שוין קוֹבַע געווען [ליום טוב לכל ישראל].
[ולזה אמרו בגמרא] לְשָׁנָה אַחֶרֶת 'קִבְּעוּם', הָאֵט מען עס קוֹבַע געווען פֿאַר די גאַנצע וועלט [ולדורות. מה שאין כן] דאָס ערשטע יאָר, הָאֵט מען עס נאָכנישט קוֹבַע געווען, אָבער 'זיי' האָבן שוין געצינדן.
דאָס איז דאָס ענין.

מד

הקדמה לישוב קושיא י

והנה הר"ן כתב דלכן תקנו דאסור להשתמש לאורה, לפי שעשאוה דומה להנס שנעשה בהמנורה שבמקדש דלא נהנין בה היצט קלער איך אַזוי אפשר [בישוב דברי הר"ן שבקושיא י].
[דהנה] דער ר"ן זאָגט^ט פֿאַרוואָס איז אָסור לְהַשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָה, ווייל דאָס נִס איז דאָך געווען אין די מְנוֹרָה, ממיילא ברויך מען עס 'צוגלייכן' צו די מְנוֹרָה [שבמקדש], אַזוי ווי די מְנוֹרָה האָט מען מוֹעֵל געווען [אם משתמש בה], ס'איז אָסור לְהַשְׁתַּמֵּשׁ [בה], אַזוי מוז דאָס אויך זיין [הנר חנוכה, שאסור להשתמש לאורה].

מה

אמנם לפי תירוץ הבית יוסף שהשמן כבר נתמלא בכף, ולא במנורה, אם כן תיקשי למה עשאוה דוגמת המנורה היצט איז אַזוי.

לויט ווי דער בית יוסף זאָגט, אַז דאָס נִס איז געווען אין פֿך, איז דאָך אין די מְנוֹרָה גאַרנישט געווען קיין נִס, איז דאָס גאַנצע נִס נאָר געווען אין פֿך.
[אויך] אַז דאָס נִס איז געווען אין פֿך, איז דאָך דעם גאַנצע [מצות נר חנוכה] נאָר אויף

^ט בר"ן על הרי"ף (שבת כא:): שמע מינה אסור להשתמש לאורה. פירוש כל תשמישין, ואפילו תשמיש מצוה. דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמישין בה כלל וכו'. וכן נראים דברי הרמב"ם ז"ל בפרק ד' מהלכות מגילה וחנוכה (הלכה ו) [דגם תשמיש דמצוה אסור לאור ג'ח], וזה שלא כדברי הר"ן הלוי ז"ל (בספר המאור שם).

דעם נס וואָס ס'איז געווען אין פּפּ^ק, איז דאָך עס נישט אויף אַ נס וואָס ס'איז געווען אין די מְנוּחָה, נו פאַרוואָס זאָל איך עס 'צוגלייכן' צו די מְנוּחָה, העט געדאַרפט צו זיין מוֹתֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה^{קא}.

מו

אמנם לדרכינו יבואר דסוף סוף כיון שפירסום הנס לכל, זה היה לאחר שנתנו במנורה שבהיכל, וגם במנורה שבחוץ לנר חנוכה, על כן שפיר אוליין בחר שעת פירסומי ניסא, שזה היה בהמנורה ולא בהפך, ולכן תקנו דאסור להשתמש לאורה [אָבער לויט ווי] איך זאָג דאָך אָבער [אז] ס'איז דאָך אָבער געווען פּרסומי ניסא [על ידי שהדליקו גם 'חנוכה לעכט'], דער בורא כל עולמים האָט דאָך אָבער געהאַלפֿן [שנעשה הנס להספיק שמן לצורך שניהם, ווייל] מ'האָט דאָך געברויכט האָבן דעם פּרסומי ניסא, איז דאָך געווען אַ נס אפילו אין די מְנוּחָה אויכעט, וואָרן די פּרסומי ניסא איז דאָך נישט געווען פונעם פּפּ [רק על ידי מה שהדליקו נרות גם בחצר, וזה גרמה שהוצרכה להיות עוד נס בהמנורה גופה שיתמלאו הנרות כדי מדת]^{קב}, ממילא ברויך צו זיין אָסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה. [וממילא] איז דאָס גיווענדט אין דעם.

מו

ישוב קושיא י

ולפי זה היה אמינא לומר דהתינו בשעת שלום, כשמדליק בחוץ משום פּרסומי ניסא, שפיר הוא דומה לפירסום הנס בשעתו שהיתה בהמנורה ולא בהפך, ואסור להשתמש לאורה. אבל בשעת הסכנה כשמניחו על שלחנו, ואין כאן פּרסומי ניסא, שמה לא אוליין אלא בחר עצם התרחשות הנס, שזה נעשה בפק ולא במנורה, והוא מותר להשתמש לאורה

היצט איז אַזוי. דאָס איז רעכט [בשעת שלום] אַז איך קען מאַכן פּרסומי ניסא [להדליק נר חנוכה 'ברשות הרבים', און] אויפֿן פּרסומי ניסא איז דאָך נישטאָ קיין זָכר געווען נאָר אין די מְנוּחָה^{קב} [ולא להפך, ממילא] ברויך עס זיין 'גלייך' צו די מְנוּחָה [ולכן אמרו דאסור להשתמש לאורה].

מח

[אמנם] בְּשַׁעַת הַסַּכָּנָה, אַז ס'איז מְנִיחוֹ עַל שְׁלַחְנוֹ וְדִיו, איז דאָך דער פּרסומי ניסא ['שבחוץ'] נישטאָ, נאָר דער עיקר הַנֵּס [בעצם הההדלקה, וואָס] דעס איז דאָך נאָר געווען אין פּפּ, [וממילא קען מען זאָגן אז דאָס] ברויך צו זיין מוֹתֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה.

מט

ולזה בא רבא להשמיענו דאף כשמניחו על שלחנו צריך נר אחר להשתמש לאורה, משום דאוליין בחר עיקר התקנה שנתקנה להדליק בחוץ, ולכן אף כשמדליק בפנים אסור להשתמש לאורה איבערדעם זאָגט רַבָּא, אף על פי כן, כאַטשיג ס'איז געוועזן מְנִיחוֹ עַל שְׁלַחְנוֹ,

^ק ולדרך המפרשים שלא היה הפך של הקדש, אלא מה שהכהן גדול בעצמו הצניע ברוח קדשו לעת הצורך.
^{קא} וכי בשביל שהיה הנס לצורך המנורה, נשזה אותו לדיני המנורה. ודי לנו אם נאסור תשמיש הרשות, וכדאמרין בגמרא טעמא שלא יהא מצות בזווית עליו, אבל מאי טעמא אסרו גם תשמיש דמצוה לאור הנר חנוכה. (חידושי תורה).

^{קב} דלדרכנו נמצא דהם מצאו פך שמן שהיה בו להדליק יום אחד, אלא דלאחר שנתנו השמן לתוך נרות המנורה כשיעור יום אחד, נשאר הפך מלא כבתחילה וכלשון הב"י, וזה היה הנס הראשון שנעשה בפק, ואז כבר היה בפק עוד שמן כדי להדליק עוד לילה אחת במנורה שבמקדש. אמנם אחר כך שוב נטלו הכהנים קצת שמן מהפך בכדי להדליק נרות חנוכה בחצר המקדש, ואפילו אם לא נתנו בה חצי לוג לכל נר, מ"מ כבר נחסר בהפך משיעור השמן הצריכה ליום אחד. ועל כן כשנתנו השמן למחרתו לתוך המנורה גופה, שוב נתרכה השמן בתוך המנורה מיד בשעת הערכות הנרות, עד שהיתה בה כדי מדתה, ולפי זה היה נס גם במנורה שבמקדש, וע"כ עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל. ונמצא שנעשה בכל יום ב' ניסים, הנס הראשון בפק שחזרה ונתמלאה, ואחר שהדליקו ממנה בחוץ ונחסרה מכדי מדתה נתרכה אח"כ במנורה בשעת הערכתה (חידושי תורה). ונס השני שפיר היה גם בליל ח'. [והוא לכאורה קצת באופן אחר ממה שאמר רבינו בשעת הדרוש].

^{קג} והרי גם המנורה שהדליקו בו נרות חנוכה 'בחצר', בודאי היה זה בכלי שרת שמועלין בה ולא נהנין ממנה.

איז דאך דעס נס פון פֿרסומי נישט געווען, פונדעסטוועגן צָרִיף נר אחר (להשתמש לאורו), פונדעסטוועגן ברויך מען אַלץ א נר אחר. וואָרן פֿדֶרף פֿלל איז דאָך די מַצֹּה אַזוי געגעבן געוואָרן, [וממילא] ביסטו מְחַוֵּב [צו טון] וואָס דו קענסט, ברויכסטו זען צו טון [א נר אחר, אַז דו] זאָלסט נישט מִשְׁתַּמֵּשׁ זיין לְאוּרָה. איבערדעם איז דאָס טאַקע גיווענדט אין דעם [המירא דרבא, במה שמבואר בהבִּירֵיתא דבשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודיו, וכפירוש הר"ן בזה].

ג

ישוב הקשיזות בנוסח הַנְּרוֹת הַלָּלוּ

ישוב קושיא א-ב

וזה שאומרים שנעשה הנס על ידי פֿהֲנִיף הַקְּדוּשִׁים, והכוונה שעל ידי שהכהנים ברוח קדשם השיגו שיהיה כאן הנס המקובל בידם, לכן הדליקו מיד גם נרות חנוכה, ועל ידי זה נתגדל וגם נתפרסם הנס יותר היצט איז רעכט [מה שאומרים על ידי פֿהֲנִיף הַקְּדוּשִׁים]. דער פֿרסומי נישט איז דאָך שוין געווען דורך די פֿהֲנִים, דאָס האָבן 'זיי' אויפגעטון, ס'איז געווען 'זייער' מַצֹּה, [שעל זה נאמר לאהרן] 'שלך' גדול משלהם, נְרוֹת חֲנוּכָּה האָט מען [פאַר] 'זיי' געגעבן, דער בורא כל עולמים. דאָס האָט מען [פאַר] 'זיי' געגעבן פון דעמאָלטס אָן [בימי משה, בפרשת] בְּהַעֲלֹתָהּ אֶת הַנֵּר, ווי רש"י זאָגט^ק [לבאר] דאָס סְמִיכות [לסוף פרשת נשא].

נא

ועל זה ממשיכין לומר וְכָל מַצּוֹת 'שְׁמוֹנוֹת' יְמֵי חֲנוּכָּה, כי עבור נס ריבוי השמן כשלעצמו, היה סני לקבוע ו' ימים, דאָ נימא דלא היה נס ביום א', או נימא דלא היה נס ביום ח' וכקושיית הפר"ח על תירוצו הב". אבל עתה שהכהנים הדליקו גם נרות חנוכה בחורן, ופירסום הנס היה כלילה דייקא, אף שהתרחשות הנס היה מיד, על כן שפיר תקנו להדליק גם כליל ח'.

איבערדעם זאָגט ער [על ידי פֿהֲנִיף הַקְּדוּשִׁים, וְכָל מַצּוֹת 'שְׁמוֹנוֹת' יְמֵי חֲנוּכָּה. ווייל] לכאורה ווען ס'העט נאָר גיווען געוועזן [דער נס פון] דער פֿף אַליין, 'דאָס' איז נישט געווען דורך די פֿהֲנִים, [נאָר] ס'איז געווען מִן הַשָּׁמַיִם, - [חורן להדרך וואָס] איך האָב שוין געשמועסט נעכטן^ק וויאָזוי ס'איז געקומען די פֿרָכָה [על ידי ברכת כהנים. אבל בפשטות היה זה רק מן הַשָּׁמַיִם], - [וממילא] העט נישט גיווען געקאָנט זיין קיין אַכט טאָג, וואָרן אָדער דער ערשטער העט גיווען געפעלט, אָדער דער אַכטער טאָג.

נב

[איבערדעם זאָגט ער] הַנְּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מְדַלִּיקִין [על הנסים שְׁעִשִּׁית] עַל יְדֵי פֿהֲנִיף הַקְּדוּשִׁים, ס'איז געווען דורך די פֿהֲנִים [שהדליקו גם 'נר חנוכה' בחורן]. [וממילא] איז דאָך שוין געווען דער פֿרסומי נישט אויכעט [שזה היה כלילה ולא בשעת מילוי הפך, און] איבערדעם [איז] וְכָל מַצּוֹת 'שְׁמוֹנוֹת' יְמֵי חֲנוּכָּה.

נג

ישוב קושיא ג

ועל זה ממשיכין לומר כיון שהיו^ט נקבע בעיקר על פירסום הנס שהיה במנורה ולא בכך, מהאי טעמא הַנְּרוֹת הַלָּלוּ קוּדְשׁ הֵם וְאֵין לָנוּ רִשּׁוֹת לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, דלפיכך עשאוה דומה להמנורה דלא נהנין ומשתמשין בה, וכדברי הר"ן היצט זאָגט ער ווייטער.

^ק ברש"י ריש בהעלותך. ולשונו הובא לעיל בתוך דברי הרמב"ן.

^ק כליל א' דחנוכה (בסוף הדרוש, בישוב קושיא א' וב').

אז ס'איז ווייטער געווען אַכט טאָג, ווייל ס'איז געווען דער פּרסומי נִסָּא אויכעט, איז דאָך עס 'גלייך' מיט די מְנוּחָה, [ולכּן] מֵהָאֵי טַעמָא [איז] הַנּוֹת הַלּוּ קוּדֵשׁ הֵם וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן.

איבערדעם איז דאָס מְקוּשָׁר, ברענגט ער צי 'די' הֶלְכָה, [ווייל] ס'איז האַ בָּהָא תְּלִיא. פון דער הֶלְכָה אַליין, איז געדרינגען אַז דאָס נס איז געווען [די] פּרסומי נִסָּא אין די מְנוּחָה, 'איבערדעם' איז אַין לָנוּ רְשׁוּת לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, פאַרוואָס ווייל ס'איז [געעשה הנס] אין די מְנוּחָה.

נר

ישוב קושיא ד

ומוסיף לבאר אַלא 'לראותן' בלכּד, כי עיקר התקנה הוא על הראיה, כשראו הכל ענין הנס ונתפרסם הנס, כְּדִי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ 'הַגָּדוֹל', שנתקדש שמו יתברך בזה יותר

איי וואָס איז געווען דאָס נס [בלל ח'], ס'איז דאָך שוין געווען [עיקר הנס] אין פֿך, זאָגט ער אַלא 'לראותן' בלכּד^{קי}, דער עיקר איז מ'זאָל עס 'זען', די ראָיָה איז געווען די פּרסומי נִסָּא, [און] די ראָיָה איז געווען אַ גרויס תְּשִׁיבוּת, וועגן דעם, דעם נס איז געווען טאקע וועגן די ראָיָה, פאַרוואָס, כְּדִי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ 'הַגָּדוֹל'^{קי}, ס'זאָל נַתְּפָרֵס ווערן נָסִיו יתברך שמו, לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל נִסְיָךְ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעָתֶךָ.

נה

ישוב הקושיות בנוסח על הנסים

הקדמה לישוב קושיא ח

אם היה נקבע חיו"ט רק על עצם הנס שהיה במנורה 'שבמקדש', נמצא שלא היה זה על דבר הנוהג לדורות, אף בזמן הזה שאין בית המקדש קיים. אבל מכיון שנקבע גם עבור שהדליקו נרות חנוכה, נמצא שנקבע על דבר הנוהג גם בזמן הזה, וכמו שעל זה נתבשר אהרן שלך 'לעד' קיימת, וכמבואר ברמב"ן ריש בהעלותך

איבערדעם איז רעכט [קושיא ח].

למשל ווען דאָס נס העט גיווען געווען נאָר אין פֿך און מ'העט גיווען געצינדן [נאָר] די מְנוּחָה [שבפנים], איז דאָך עס נישט געווען קיין נְצִיחוּת, נאָר ווילאָנג דעם בית הַמִּקְדָּשׁ שטייט. אזוי ווי [אלע] קְרָבָנוֹת.

נאָר מִחֲמַת ווייל ס'איז געווען פּרסומי נִסָּא, און פאַרוואָס איז עס געווען ווייל מ'האָט געוואָלט צינדן אינדרויסן, ווייל מ'האָט געצינדן חֲנוּכָּה לעכט, דורך די פֿהֲנִים, ממילא אַז מ'האָט געצינדן חֲנוּכָּה לעכט, איז עס אַ נְצִיחוּת אפילו היינט, אפילו היינט ווערט עס אויך נִמְשָׁךְ, אפילו ווען ס'איז נישטאָ קיין בית הַמִּקְדָּשׁ, וואָרן די נְרוֹת חֲנוּכָּה ווערן נִמְשָׁךְ [וכמבואר כל זה בדברי הרמב"ן בבאור מה שנאמר לאהרן שלך 'לעד' קיימת].

^{קי} ודקדק לומר אלא לראותן 'בלבד', להורות דאפילו תשמיש של מצוה אסור. ועל כן הזכירו הלכה זו דוקא, דהוה מעצם הנס, שעושים בזה זכר שהיה נס בפך ונס במנורה, לפי שרצה השי"ת שיראו כל ישראל ויתפרסם נסיו יתברך, וז"ש אלא 'לראותן' בלבד, דזכר הנס הוא בראיה, לזכר שעשה השי"ת נס כדי שיראו כל ישראל פירסון נסיו יתברך, כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסין ועל נפלאותיך, ויתקדש שם שמים ע"י פירסון הנס. (חידושי תורה). [וההוספות אלו שבחידושי תורה, הם לכאורה ממה שהוסיף רבינו בעת שעבר על הכתבים].

^{קי} וכדלהלן (באותו נו) בבאור הלשון ולך עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקוּדֵשׁ בְּעוֹלָמְךָ.

[ממילא] איז דאָך די גאַנצע גֵּרוּת חֲנוּכָּה [נתקן געווארן] ווייל ס'איז געווען דאָס אינאיינעם [הדלקת ב' המנורות, שבהיכל לעבודה, ושבחצר למצות נר חנוכה ופרסומא ניסא].

נו

ישוב קושיא ח

וזהו שאומרים ולך עשית' שם גדול וקדוש בעולםך/ שנתפרסם הנס לכל, ומהאי טעמא ולעמך ישראל עשית' תשועה גדולה ופורקן גם 'בְּהִיּוֹם הַזֶּה', בזמן שאין בית המקדש קיים

איבערדעם זאגט מען ולך עשית', אויסערדעם וואָס ס'איז געווען רַבָּת אַתְּ רִיבָם דִּנְתָּ אַתְּ דִּינָם, ס'איז געטון געוואָרן [די ישועה עצמה, איז געווען] ולך עשית' שם גדול וקדוש בעולםך, [אז] ס'איז געווען פֶּרְסוּמִי נִסָּא [בכל העולם, על ידי שהדליקו גם בתוך החצר של בית המקדש. און איבערדעם איז] וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְּדוּלָּה וּפּוּרְקָן טָאקע 'בְּהִיּוֹם הַזֶּה', [אפילו ווען ס'איז] אַזוּי ווי דעם היינטיגן טאָג, [ווען] ס'איז נישטאָ קיין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ און ס'איז נישטאָ קיין מְנוּחָה, איז אָבער אַרְאָפֿגעקומען די גֵּרוּת חֲנוּכָּה, איז דאָס טאָקע געבליבן אויף אייביג.

נז

ישוב קושיא ט

ולכן מוסיפין גם כן לומר ואחרי כן באו בְּנֵיךְ וכו', והדליקו גֵּרוּת 'בְּחֲצֹרוֹת' קִדְשָׁךְ, שכל זה שייך לענין הנס ופירסומו. ומהאי טעמא קבֵּעו 'שְׁמוֹנֵת' יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלוֹ, שתקנו להדליק גם בליל ח', להודות ולהלל 'לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל' שנתפרסם בכל העולם

והַרְאִיָּה פֶּאֶרְוּוֹאָס, וואָרן וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵיךְ [וכו'] וְהִדְלִיקוּ גֵּרוּת 'בְּחֲצֹרוֹת' קִדְשָׁךְ, זיי האָבן [געצינדן] 'בְּחֲצֹרוֹת' קִדְשָׁךְ, וְקִבְּעוּ 'שְׁמוֹנֵת' איבערדעם האָט מען קוֹבֵעַ געווען טאָקע 'שְׁמוֹנֵת' יְמֵי חֲנֻכָּה, לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל 'לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל'.

נח

ברכת הקודש

און טאָקע דער אייבירשטער זאָל העלפֿן:

ס'זאָל טאָקע זיין 'בְּהִיּוֹם הַזֶּה', אַזוּי ווי דעם היינטיגן טאָג.

אַזוּי ווי מ'זעמיר, בְּגוּלָּה.

ס'זאָל נִמְשָׁךְ ווערן וואָס די כּוֹנֵה איז געווען, פֿון די אַלע נְסִים וְנִפְלְאוֹת.

[אז] אידן זאָלן געהאַלפֿן ווערן.

[און אז] מ'זאָל מיר זוכה זיין מִקְדָּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם צו זיין בְּרָבִים.

בְּהַתְּרוּמָמוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל.

ס'זאָל זיין אַ כְּבוֹד שָׁמַיִם.

בְּמַהֲרָה זאָל נִתְּגַלָּה ווערן כְּבוֹד שָׁמַיִם עֲלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.